

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

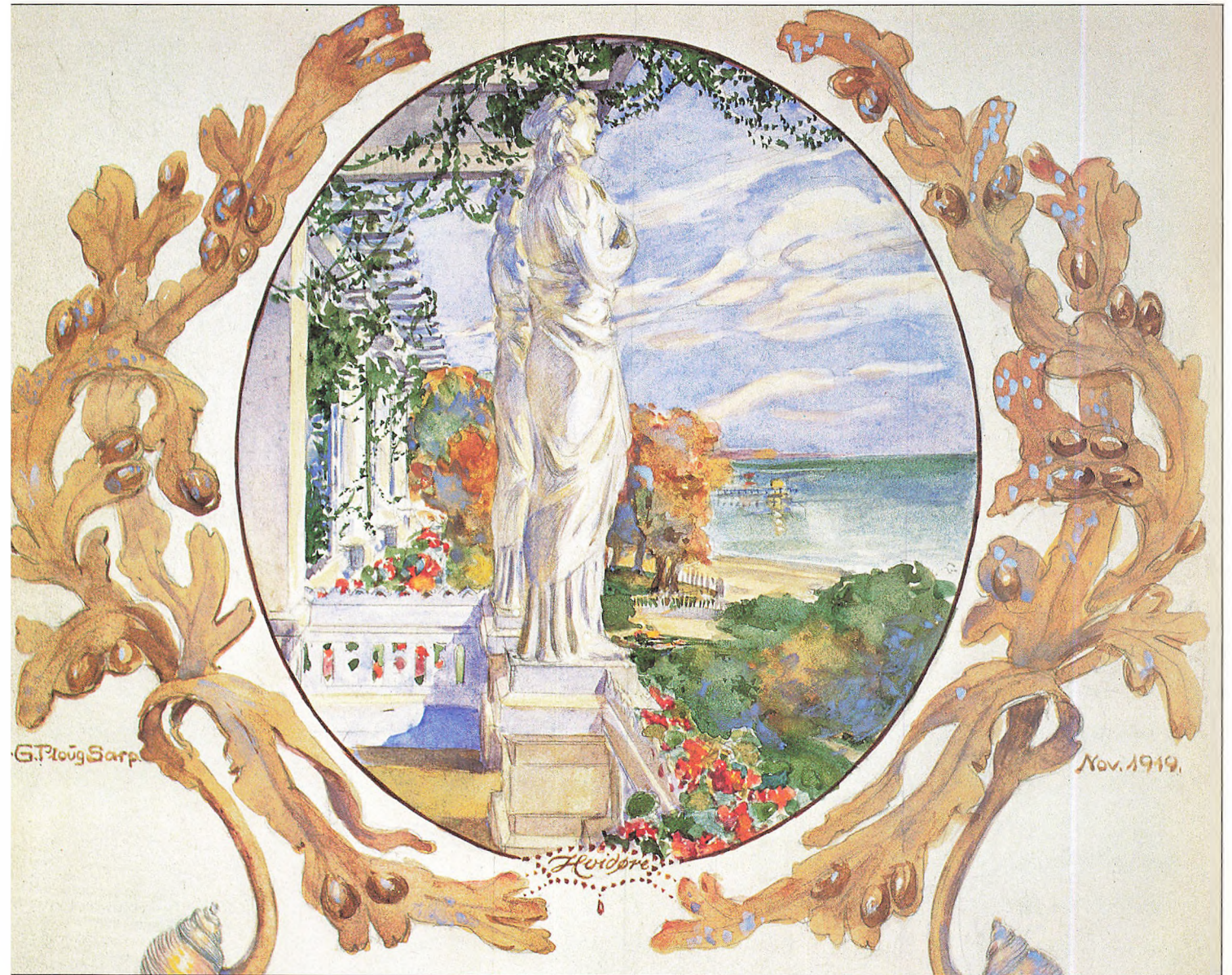

siden soxO

MAGASIN FOR DANSK HISTORIE

NR.3, 3. ÅRG. 1986

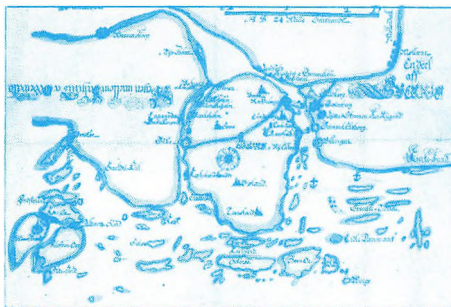
Indhold

Et Bybåt stød paa Jæhu

Det døde Barn i Vadsækken,

hvorledes Kbhvns. Politi ved Kvæsthusbroen attraperebe en Dame, som vilde rejse med et dødt Barn i en Vadsæk, som et Bybåt bar for hende.

Forsiden:
Parti fra Hvidøre. Gerda Ploug Sarps. Billedet stammer fra en adresse til enkekejsersinde Maria Feodorovna fra Danske Kvinder 26. november 1919. – Se artiklen »Trosky og enkekejsersinden«. Kongehusarkivet.

En provinsmatador fra 1700-
tallet 4
af Lars Henningsen

Kilderne fortæller 12
Trosky og enkekejsersinden

Historien og kulturen 20
Interview

Skæbne bag skillingsvise 27
af Beth Grothe Nielsen

Historisk billedtema 32
Badning

En kort historie 34
af Bo Fritzboeger

Jubilæer 40

Udgiver
Dansk historisk Fællesforening og
Rigsarkivet

Redaktion
Bent Blüdnikow (bb)
Steen Ousager (smo)
Hans Munk Pedersen (hmp) (ansv.)
Poul Sverriid (psv)

Lay-out
Kristin Wiborg

Tryk
Winds Bogtrykkeri ApS,
Haderslev
ISSN: 01-09-6028

Abonnement
tegnes ved henvendelse til
Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9,
1218 København K,
tlf. (01) 12 38 78.
Girokonto: 5 08 62 64.
Kassereren, DHF, Park Boulevarden 52,
8900 Randers.
Abonnementet er løbende
indtil opsigelse.

Pris
Årg. 1986, nr. 1-4: kr. 85,-
Løssalg pr. nummer: kr. 30,-
Udlandsabonnement 1986: kr. 125,-

Distribution
Avispostkontoret

Flytning
Meddeles altid postvæsenet.

© Copyright:
Siden Saxo 1986
Udsendes også af Blindes
Lydförlag,
som lydband, der fås
på biblioteket.
Ring evt. (06) 96 63 21

Siden sidst...

Hvem skriver den bedste biografi? Er det den skønlitterære forfatter, som kan supplere kildernes udsagn med kunstnerens intuition? Eller er det den skolede faghistoriker, som lader sig styre af kildekritiske overvejelser og historievitenskabelige metoder? Bl.a. dette spørgsmål diskuteres i SIDEN SAXOs interview med en af de skønlitterære biografi-skrivere, nemlig forfatteren Henrik Stangerup.

Det biografiske nærmes også i en anden artikel: I Lars Henningsens om slægten Otte's virksomhed i Ekernførde.

En mere tragisk skæbne oprulles i Beth Grothe Nielsens artikel om barnemordersken

Marie Winter, som dømtes til døden i 1881, men som derefter blev benådet.

I »Kilderne fortæller« får vi denne gang en dansk øjenvitneskildring fra revolutionstidens Rusland/Sovjetunionen. Lægen Carl Krebs fik i 1918 den opgave at forsøge at hjælpe den danskfødte kejserinde Maria Fedorovna hjem til Danmark. Vi bringer hans rapport til det danske udenrigsministerium.

Til slut noget om fortids synder: På bagsiden af sidste nummer af SIDEN SAXO kunne man læse mærkværdige oplysninger om de islandske håndskrifter – oplysninger, som i bedste fald ikke gav nogen me-

ning. Miseren skyldtes sammenblandinger og udeladelser, og her følger teksten, som den rettelig burde have set ud:

»Indsamlingen skete på dansk foranledning, og det kostbare materiale blev oversendt til Danmark. Island var på denne tid en del af det danske rige. (I 1700-tallet).

Kort efter at være blevet samlet i København var håndskrifterne nær gået til ved den store brand i 1728, men ellers levede de en stille tilværelse i de lærdes hænder, indtil det nu selvstændige Island i efteråret 1946 krævede håndskrifterne tilbage. Der fulgte nu ...«

En provinsmatador fra 1700-årene

Dansk erhvervsliv udenfor hovedstaden, København, var også i 1700-tallet domineret af mindre og meget små virksomheder, men der var undtagelser.

En sådan markant undtagelse har arkivar Lars N. Henningsen fundet i slægten Otte's virksomhed i Ekernførde, der demonstrerede, at man godt langt fra København kunne øve en virksomhed, der kunne få de højstes bevågenhed og føre til indsats på andre områder end erhvervslivets.

Skæbneåret 1762

I de første dage af juli 1762 syntes lykkens gudinde, Fortuna, at vende ryggen til det danske monarki. Landets måske største udenrigspolitiske problem tegnede til at blive løst på den værst tænkelige måde for Danmark.

I 1721 havde kong Frederik IV endeligt frataget den gottorpske hertug hans del af Sønderjylland. Hertugslægten beholdt sin del af Holsten, men var herefter kun besat af én tanke: at få hævn. Det danske udenrigsministerium arbejdede ihærdigt på at bane vej for en fredelig aftale med hertugen, men da hertugen i januar 1762 havde besteg zartronen i Rusland som Peter III, tegnede fremtiden mørk.

Peter var ikke til at formilde. Fra foråret 1762 rustede både Danmark og Rusland sig til det endelige opgør.

I begyndelsen af juli måned marcherede den danske hær ind i Mecklenburg og lejrede sig ved Wismar. Den russiske flåde ankrede op ved Femarn,

og den 6. juli gav zaren sine tropper marchordre. Alt pegede i retning af krig.

Forhandling ved mellemmand

I kulisserne var der dog aktive fredsbestræbelser i gang, og overraskende nok berørte en del af fredsarbejdet en købmandsgård i Ekernførde, en by i Sydslesvig sydøst for Flensborg. Købmanden hed Friedrich Wilhelm Otte. Hver dag blev der i hans store købmandsgård modtaget og afsendt en mængde breve.

En del af posten blev ekspederet af de seks funktionærer på kontoret. I månederne op til krisens højdepunkt var der dog nogle breve, som købmanden holdt helt for sig selv.

Fra Petersborg kom der breve fra en af zarens embedsmænd, holsteneren Caspar von Saldern. Fra København var der egenhændige breve fra den danske udenrigsminister J. H. E. v.

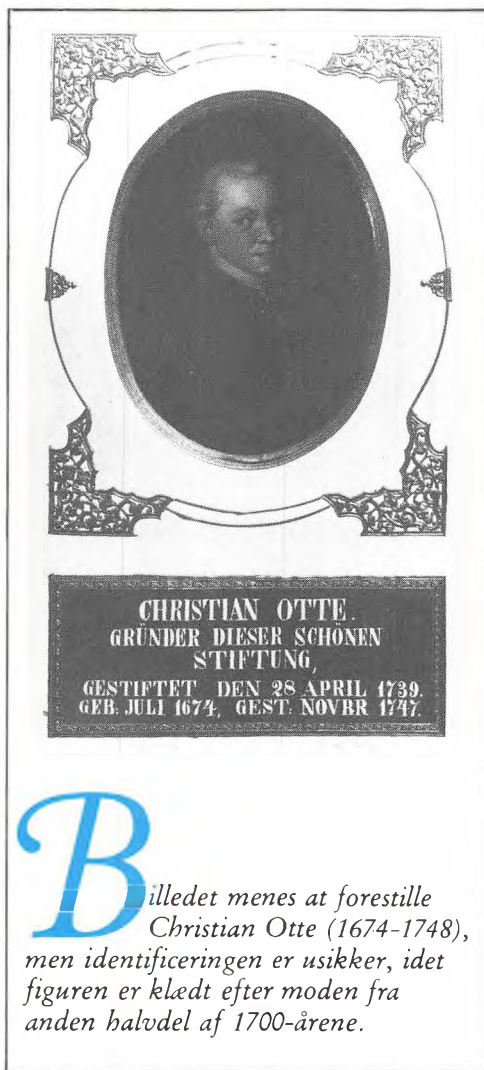
Bernstorff. Disse breve holdt købmanden omhyggeligt låst nede i sit chatol, og han besvarede dem personligt ofte i stor hast. Ikke sjældent ankom og afgik brevene med stafet – og posthuset havde ordre om at befordre Ottes breve ufortøvet og på statens regning.

I juni 1862 drog store dele af hoffet – kong Frederik V, kongens yndling, overhofmarskal A. G. Moltke og udenrigsminister J. H. E. v. Bernstorff – til Slesvig. Dermed blev afstanden mellem købmanden og udenrigsministeren mindre. Otte var i juni måned flere gange i audiens hos Bernstorff i Slesvig og Rendsborg for at videregive meldinger fra Petersborg.

Fredskonference i Berlin

Ved månedens udgang var klokken ved at falde i slag. I Berlin blev der som et sidste forsøg på at udskyde krig afholdt en fredskonference. Den 29. juni drog købmandens broder i dybeste hemmelighed til Berlin – kun Bernstorff, Moltke og statsholderen i hertugdømmerne, greve v. Dehn var orienteret. De ventede hjemme på resultatet.

Næppe var udsendingen hjemme den 16. juli, før de to brødre opsøgte Moltke på Gottorp slot. Til Bernstorff, som opholdt sig på sit gods Wotersen i Holsten, afgik der stafetbud med de nye meldinger fra Berlin. Budskabet var ikke opmuntrende – alt tegnede til krig. Bernstorff besluttede at rejse til København. Den 24. juli kl. 4 om morgenen ville han sammen med sin hustru passere Slien ved Mysunde på vej nordpå – han bad om, at de to brødre Otte mødte op på færgen til en samtale.

Billedet menes at forestille Christian Otte (1674-1748), men identificeringen er usikker, idet figuren er klædt efter moden fra anden halvdel af 1700-årene.

Krisen driver over

Det tegnede til at blive en samtale i en skæbnestund for Danmark. Men det gik anderledes. Omkring den 20. juli blev det kendt, at Peter III var afsat, og at de russiske tropper trak sig tilbage. Freden var sikret – alle åndede lettet op efter forskrækkelsen.

Mødet på Mysundefærgen mellem udenrigsministeren og Ekernførde-

brødrene fandt nu sted i en helt ny og positiv stemning. Bernstorff forsikrede Otte-brødrene, at deres indsats i den overståede krise ikke skulle blive glemt.

Otte-brødrenes diplomatiske bestræbelser var ukendt for de fleste i samtiden og har heller ikke senere været kendt af ret mange. I dag kan man spørge: Hvordan kunne en købmand langt uden for magtens centrum i København få så nær kontakt til landets måske mægtigste minister, Bernstorff, som skildret ovenfor, og hvori bestod egentlig Ekernførde-brødrenes diplomatiske arbejde i 1761-62? For at nå frem til et svar, må vi først se på Ottes stilling som erhvervsmand.

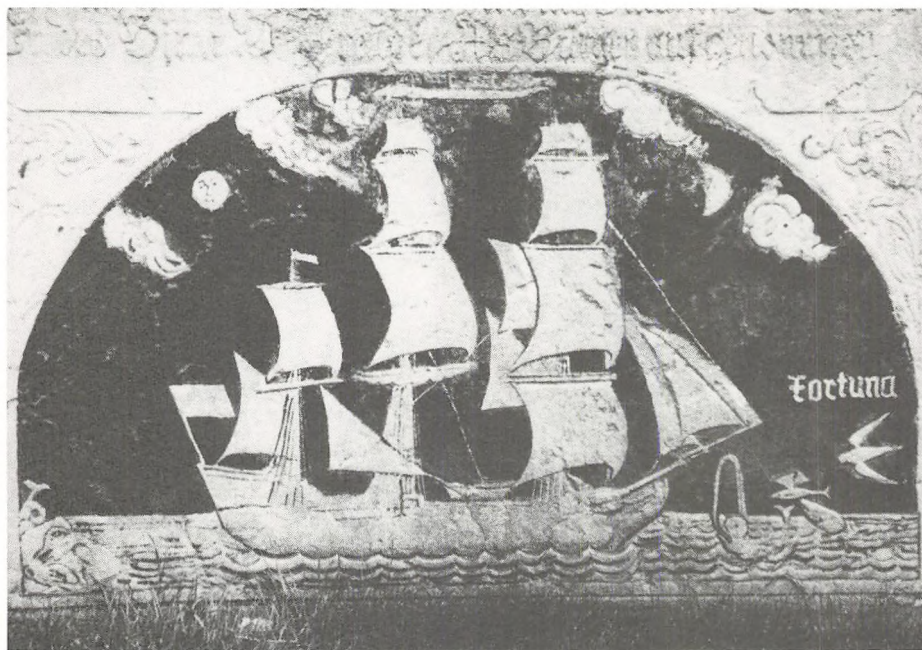
Et provinsrederi opbygges

Fr. W. Otte hørte i 1762 til erhvervslivets sværægtere. Hans firma havde et vingefang langt ud over hjembyen, og langt ud over andre firmaer uden for København. Det var grundlagt af faderen, Christian Otte (1674-1747), som fra o. 1700 havde opbygget et meget betydeligt rederi med købmandshandel i Ekernførde. I 1738 ejede Chr. Otte 7 skibe på ca. 250 kommercelæster (1 kl kan som mål for lasteevnen forsigtigt anslås til ca. 2,5 nettoregister-ton). Det var ca. 1/3 af hjembyens samlede skibstonnage.

Skibene sejlede på Østersøen og Vesteuropa. Fra Østersøområdet hentedes korn, hør, hamp, træ, jern m.v., som blev sendt til England og dér ombyttet med salt. Nogle skibe gik også til Frankrig efter vin og salt. Returvarene blev enten ført hjem til Ekernførde eller gik videre til Østersøbyerne.

De mange varer krævede lagerplads.

Udsnit af ligsten over kaptajn Uwe Peters (1729-1811). Det er et eksempel på de sten, der sættes over søfolk mod slutningen af

1700-årene på Sild. Det afbildede fartøj er et hvalfangerskib. Foto Dr. Kurt Struwe

I 1723 byggede Otte et stort pakhus på 3 etager. Det findes den dag i dag, fint restaureret. Det var imponerende for sin tid.

Skibene var med til at transportere købmandens varer, men det var ikke deres eneste opgave. Efter 1720 slog Otte sig i stigende grad på det rene rederi. Det vil sige, han lod bygge skibe og lejede dem ud til andre og opgav at have interesser i ladningerne.

Overskudspolitik

Årsagen hertil må søges i de handelspolitiske vilkår efter 1720. Den danske administration søgte at samle handelen i København. Hovedstaden fik privilegier, som enten forbød direkte handel mellem provinsbyerne og udlandet eller gjorde den dyrere end handel over København. Det indsnævrede en provinskøbsmands muligheder. Han måtte da i stedet udleje sine skibe til københavnske købmænd, som

havde privilegierne, eller til købmænd i udlandet.

Otte tog hurtigt bestik af disse signaler. I stigende grad blev de nybyggede skibe lejet ud til kompagnier i København, især til Det Island-Finmarkske kompagni. Hvert forår indgik rederen kontrakt med kompagniet om sejlads på Island – skibene returnerede om efteråret med islandske varer enten til København eller til Glückstadt. Fragtbeløbene skulle forrente skibet og give overskud til rederen.

Og overskud gav det. I 1735 købte Otte godset Kriseby tæt ved Ekernførde i 1744 betalte han næsten $\frac{1}{3}$ af hjembyens samlede formueskat. Formuen voldte bekymringer, særlig fordi han blev ældre, og døtrene skulle have deres medgift ved giftermål.

I 1733 kom der en forordning, som betød, at formuen skulle pålægges en afgift, når en del blev ført ud af byen, f.eks. ved udbetaling af medgift. Købmanden bad om fritagelse for afgiften. I 1734, 1735, 1736 og 1737 søgte han. Men forgæves.

Da fik han den gode idé at sammenkæde ønsket om afgiftsfritagelse med tilbud om at oprette en fattigstiftelse. Han lovede at bygge et fattighus for 1.000 rdl. og skænke 3.000 rdl. til de fattiges underhold, hvis han samtidig fik afgiftsfritagelsen. Det lykkedes. Og stiftelsen eksisterer den dag i dag.

Nye muligheder for søfarten

Formuen blev som nævnt tjent ved fragtfart, bl.a. fra København, samt ved handel på Østersøen og England eller Frankrig. Ladningerne var korn, træ, salt, hør, hamp, vin m.v. Længere end til Frankrig gik farten ikke i de første år efter 1720. Det skyldtes bl.a.

frygten for de nordafrikanske sørøverstater.

De spredte skræk og rædsel langt mod nord. Så sent som i 1724 blev en skipper fra Åbenrå taget til fange af algeriske sørøvere ud for Bretagnes kyst. Hertil kom, at hollandske og engelske skibe omkring 1740 helt dominerede udenrigshandelen på Danmark. Det var også dem, der sørgede for vareomsætningen mellem disse lande og Middelhavet og Nordeuropa. Indtil o. 1740 indgik danske skibe kun i ringe grad i denne sejlads.

Fra o. 1740 skiftede klimaet. Regeringen oprettede handelstraktater med det ene land efter det andet. Særlig vigtigt var det, at der fra 1746 blev sluttet traktat med sørøverstaterne. Det gav sikkerhed, sådan at danske skibe kunne gå ind i sejladsen på Portugal og Middelhavet. Her lå gode fragter og ventede.

Lukrativ neutralitet

Særligt lukrative blev mulighederne under de store krige i årene 1740-48 og især 1755/56-1763, hvor de store søfartsnationer, England, Holland og Frankrig, blev hindret i deres normale sejlads. Det åbnede store muligheder for de danske skibe, som nu kunne nyde fordelene af den danske neutralitetspolitik.

Fra 1751 var J. H. E. Bernstorff denne politiks ankermand. På mange måder søgte han at lokke danske købmænd og redere til at benytte sig af mulighederne for øget handel og søfart. I København og i Norges store søfartsbyer var der mange, som benyttede sig af tilbudet. Krigsårene var her vidne til en blomstrende aktivitet.

Værre så det ud i de danske købstæ-

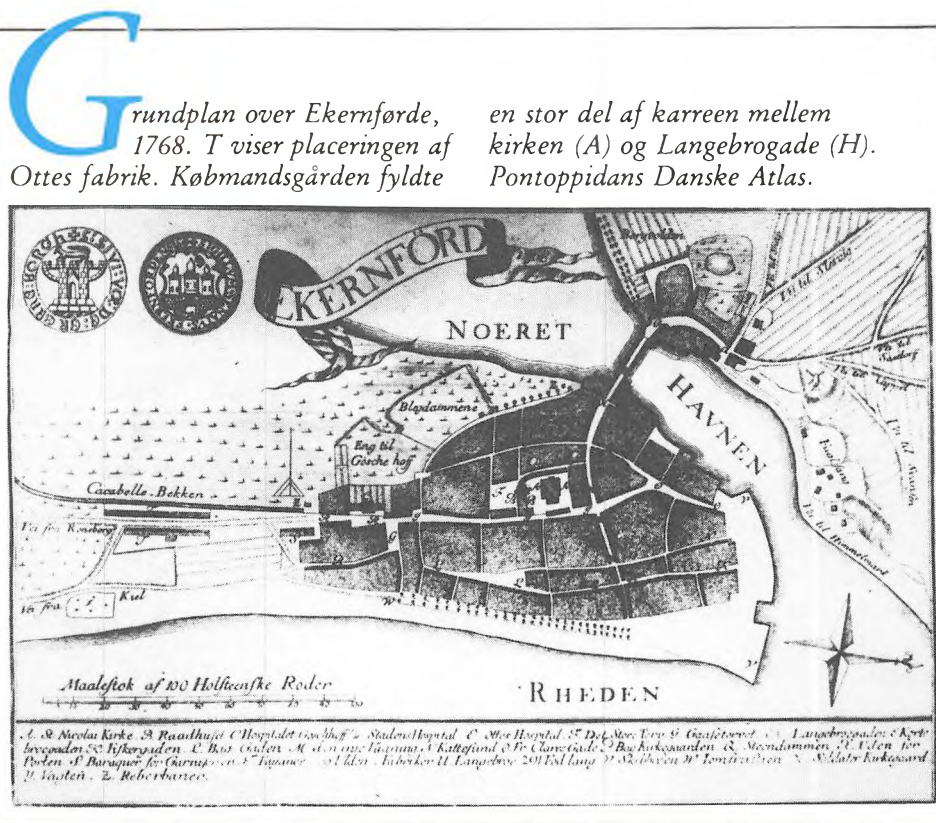
der. Her var der ikke mange, som på dette tidspunkt havde mod på den fjerne europæiske søfart. Familien Otte havde i enestående grad dette mod.

Fra 1744 fik den gamle købmand, Chr. Otte, støtte af sønnen Friedrich Wilhelm. Nu kom der for alvor gang i firmaet takket være den unge mands vovemod og de storpolitiske muligheder. Næppe var traktaten med sørøverstaterne sluttet i 1746, før firmaets skibe sejlede, ikke blot til Frankrig, men videre til Portugal, ja, helt ind i Middelhavet.

Den unge skibsreder, Otte, ogav

mere og mere varehandelen og lejede i stedet skibene ud til købmænd i Hamborg, Lübeck, Østersøbyer eller København. I Østersøbyer som Wiborg, Petersborg, Narva, Pernau, Riga, Libau, Memel, Königsberg, Danzig, Stettin osv. hentedes korn, hør, hamp, tømmer, tøndestaver o.lign. »grove varer«. Lasten blev bragt til Bordeaux eller oftest havne i Portugal, og salt eller vin var hyppige returvarer til Hamborg, København eller Østersøbyerne.

Denne sejlads var rentabel. I 1753 var der 16 skibe på 827 kl. i rederiet. Det var nu over halvdelen af hjembyens samlede tonnage.

Gyldne krigsår

Virkelig stærkt gik det fra 1755. Den Preussiske Syvårskrig og den samtidige kolonikrig fjernede for en tid konkurrencen fra England, Frankrig og i nogen grad Holland. Det danske flag blev det sikreste for befragterne, og en tid blev det næsten enerådende i Middelhavet. Fragtraterne på Middelhavet steg brat.

Ekerneførde-familien reagerede lynhurtigt på de nye signaler. Sejlads fra København til Island og sælfangst ved Grønland, som var drevet endnu i første halvdel af 1750'erne, blev nu opgivet. Alle skibe blev i stedet sat ind på Portugal og Middelhavet. Det gjaldt om at få flere skibe, mens der var penge at hente.

Netop som krigsuroen begyndte i 1755, åbnede Otte derfor et privat skibsværft på sit gods Binebæk ved Slien. Her og i Ekerneførde løb i den følgende tid årligt fire skibe af stabelen for købmanden, men det var alligevel ikke nok. Det var pludselig muligt at bortfragte flere skibe, end det var teknisk muligt selv at bygge på de lokale værfter. I årene 1757-59 købte Otte derfor på priseauktioner i Marseille og Toulon i alt 5 skibe. Det var en vældig og hurtig investering, som krævede stor kapital. De lukrative fragtrater gjorde det dog muligt at finansiere det meste selv. Alligevel gik det så hurtigt, at enkelte fremmede parthavere nu skød penge i Ottes skibe. Blandt de få fremmede investorer var selvste udenrigsministeren J. H. E. Bernstorff.

Fragtindtægterne var særdeles gode i årene 1755-60, og i 1758 kulminerede rederiet med 24 skibe på i alt knap 1.250 kl. Det var enestående i datiden.

Ottes bogholder, *Georg Ditlev Frederik Koes* (1731-1804). *Portrætteret omkring 1791 af Jens Juel. Privateje.*

Skibe var normalt delt på mange ejere. Her ejede én familie næsten alt alene. Noget lignende forekom i ingen anden dansk provinsby.

Den største skibstonnage uden for København hørte den gang hjemme i Dragør og Aalborg. De to byer rådede i 1767 over henholdsvis 1687 og 866 kl. Familierederiet i Ekerneførde rådede med andre ord over næsten lige så stor tonnage som kongerigets vigtigste søfartsby. Det siger noget om Ottes position.

I København var der naturligvis

købmænd af større økonomisk styrke end Ekerneførde-firmaet, men københavnerne aktiviteter var også takket være hovedstadens privilegier mere alsidige end Ekerneførde-matadorernes. Dog rådede ingen københavner alene over så stort et rederi som Ottes. I Ekerneførde måtte man finde en niche, i København levede købmændene højt på en bred vifte af privilegier

Et fabrikseventyr

Rederiet vendte næsten ryggen til Danmark. I de gode år kom skibene meget sjældent til hjembyen. De gik i fast rute mellem Østersøen og Vest- og Sydeuropa og nød især godt af fragterne i Middelhavet, men overskudet blev trukket hjem, og det var betydeligt – søfart og handel var tidens virkeligt kapitaldannende aktiviteter.

Imidlertid anbefalede »tidsånden« også investering i fabrikker. Toneangivende teoretikere og landets ledende politikere, ikke mindst J. H. E. Bernstorff, anbefalede stærkt oprettelse af fabrikker, som kunne give arbejde til befolkningen, mindske importen og bedre landets handelsbalance. Den kapitalstærke familie i Ekerneførde lod sig lokke af de forjættende udsagn og startede fra midten af 1750'erne en storstilet investering i fabriksdrift.

Skibsrederen måtte i sin ny egenkab af fabriksejer bygge alt op fra grunden: specialuddannet arbejdskraft blev i dyre domme lokket til fra det sydlige udland, fabriksbygninger og arbejdsboliger blev opført i hjembyen, Ekerneførde, råmaterialer indkøbt og en storstilet luksusproduktion sat i værk.

Omkring 1765/66 kulminerede eventyret. Skibsrederen stod da som

ejer af provinsens sikkert største anlæg i deres art: to virksomheder i Slesvig by, hvor der blev fremstillet fin hørtråd til brug for kniplingefabrikkerne i Nordslesvig samt lærred og damask. Knap 50 mennesker var beskæftiget i fabrikkerne, ca. 180 arbejdede som spindere i deres egne hjem.

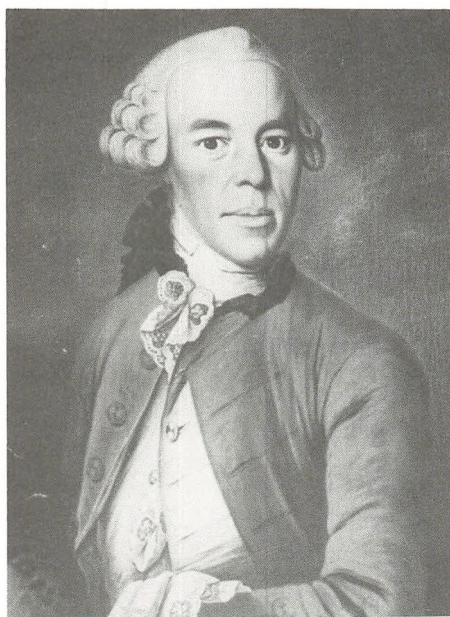
Risikospredning?

I hjembyen, Ekerneførde, havde Otte på samme tid opbygget et komplet uldmanufaktur med væveri og farveri samt en ambitiøs fajancefabrik med laboratorium og mølle. Sammen med boliger for værk mestre og faglærte arbejdere var der tale om en hel lille fabriksforstad befolket af over 100 arbejdere. Flere hundrede fattige var rundt omkring sysselsat med at spinde for uldmanfakturet.

De mange udgifter til virksomhederne blev dækket af skibsfartens overskud, men personligt kunne Otte ikke lede aktiviteterne.. Det praktiske arbejde blev helt overladt til de lønnede og indkaldte specialister. Regnskaberne blev ført af en eller flere bogholdere.

En stor og alsidig produktion udgik fra virksomhederne. Lærred, klæde, huer og strømper fra uldmanfakturet, alle slags fajancer i de skønneste farver og former fra fajancefabrikken. Det lykkedes Otte at engagere en af samtidens dygtigste fajancemestre, Johann Buchwald, og varerne nåede et højt kunstnerisk niveau.

I dag er Ekerneførde-fajancerne sjældne og meget højt betalte antikviteter. Alligevel kneb det med afsætningen. Fajancerne var nok fornemme, men de var også dengang meget dyre og kunne ligesom tekstilerne vanske-

Frederik Wilhelm Otte (1715-66), portrætteret i 1761 i Ekerneførde af Peter Wichmann. Foto Jens Ravn Jensen.

ligt konkurrere med udenlandske varer. En omfattende husflid forringede ydermere afsætningen af tekstiler. Hurtigt bugnede lagrene af varer, som vanskeligt lod sig sælge.

Den succesrige skibsreder var på vej ind i en blindgyde. I tro på rentabiliteten investerede han en del af de store summer, som blev sejlet hjem af skibene i fabriksbygninger, arbejds løn, råmaterialer, redskaber osv. Alligevel blev årsregnskaberne stadig ringere. Skibsrederen måtte sande, at fabrikkerne var et bundløst kar, som sugede kraft ud af et sundt og givtigt erhvervsforetagende.

Matadoren og lokalsamfundet

Fabrikkerne gjorde ham heller ikke populær hos medborgerne i hjembyen. Storrederen, storkøbmanden og fabriksejeren dominerede det lille bysamfund.

Ottes købmandsgård med tilhørende huse optog en hel karré på hovedgaden ved kirken. På orglet i kirken prangede Fr. W. Ottens og hans hustrus våbenskjolde, og underneden kunne købmandsfamilien overvære gudstjenesten i en selvstændig loge. På gulvet blev familiens afdøde stedt til hvile i et ophøjet gravmæle.

Fra sit lysthus på borgvolden over byen kunne købmanden nyde udsigten over by og havn, og som borgmester kunne han præge, for ikke at sige diktere de kommunale beslutninger. Derfor havde byen også tilladt, at en væsentlig del af bymarken blev overladt Otte gratis til anlæggelse af fabrikkerne.

Men mand og mand imellem lød der mange knubbede ord om byens matador: købmandsfamilien betalte ikke skat efter evne, det store fabriksanlæg indsnævrede bymarken og skabte mangel på græsning til køerne, de indkaldte arbejdere gik byens laugshåndværkere i næringen, og fremmedarbejderne og fabrikkerne forurenede byens vandforsyning. Byens store søn var ikke udelte populær blandt sine egne.

Matadoren og ministeren

Populær var han imidlertid i »industri- og handelsministeriet« i København. Meget få i samtiden drev det så vidt som Fr. Wilhelm Otte som skibsreder, og endnu færre vovede at investere så kraftigt i industrielle eksperimenter.

Es ist allen Vermuthung auf eine gewisse Zeit
 unabweisliche Voraussetzung, wilcht es
 lange nachgedacht, und darvon of
 dem H. Beraber mundtlich gesagt, von
 dem man nun gewisset, wie es sich
 best. ausgefallen. Von wird auf
 dem Herrn, also und ist wird die
 Armeen gipfeligst sein.
 Wasf Dazf ist respectu malra Duzf
 Et aliam statorem non gresser
 solyo. Vale et fave
 21 Jul.
 p. Saldern.

Saldern underrettede den 21. juli 1762 sin ven i Ekernførde om det epokegørende tronskifte i Petersborg: »Efter al formodning er der indtrådt en stor og mærkværdig ændring, som jeg længe har forudset, og hvorom jeg mundtligt har talt til Deres broder [J. N. Otte, da han hemmeligt var i Berlin], på det før af mig beboede sted [Petersborg]. Hun [Katharina 2.] vil sidde på tronen, og hæren skal have hyldet hende. ...« Det topvigtige budskab blev sendt fra Berlin med stafet den 21. juli, og allerede den 27. juli kunne Otte lade det gå videre til Bernstorff – da var det dog allerede en gammel nyhed. Rigsarkivet.

Lovordene fra den toneangivende minister, Bernstorff, lød derfor hyppigt. Ekernførde-købmanden svarede til ministerens forestilling om den ideelle forretningsmand, og dermed var de to mænd – placeret i hver sin sociale gruppe og i hver sin ende af landet – på bølgelængde. Købmanden arbejdede i rent privat-

økonomisk interesse med på Bernstorffs økonomiske program, og ministeren hjalp til gengæld, hvor han kunne, med oplysninger, anbefalinger og anden støtte til Ekernførde-forretningsmanden. Otte vandt gennem sit arbejde ministerens øre – og dermed er vi tilbage ved udgangspunktet – den udenrigspolitiske krise i 1761-62.

Otte som diplomat

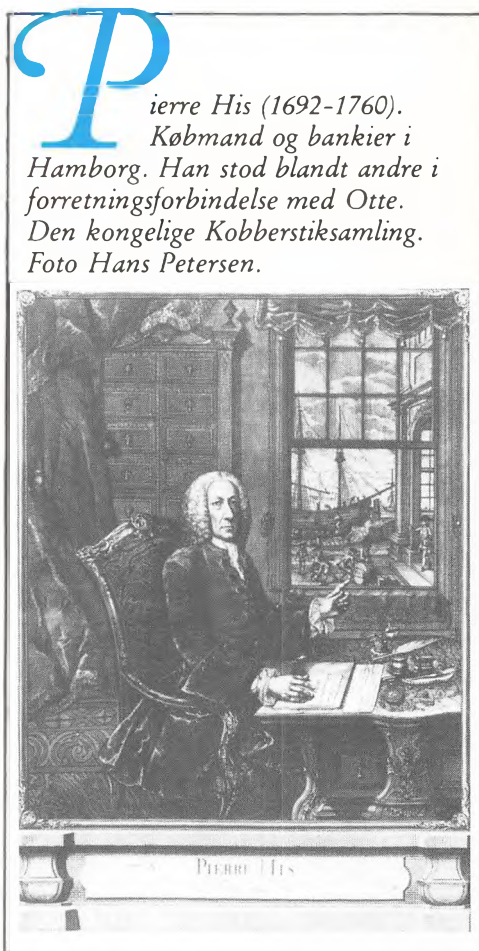
I 1761 havde Otte på et af sine skibe hjulpet sin ven, den holstenske godsejer og embedsmand Caspar v. Saldern fra Slesvig til Petersborg. Her arbejdede Saldern, selv om han var i Peter d. III's tjeneste, for at hindre en krig mellem Rusland og Danmark.

En fredelig løsning var i begge venners interesse – en krig ville jo ødelægge deres godser og andre aktiver på hjemmefronten. I København nærrede Bernstorff helt de samme ønsker om fred. Det var også kendt, at Bernstorff gerne ville have kontakt med folk, som i zarens omgivelser kunne tale fredens sag. Problemet var blot at få skabt forbindelse mellem zarens embedsmand v. Saldern og Bernstorff.

Denne opgave evnede Otte at løse. Han kendte begge parter, og han havde i kraft af sin stilling som dygtig erhvervsmand vundet Bernstorffs agtelse og øre. Faktisk lykkedes det for Otte i vinteren 1761-62 at få Bernstorff til at antage v. Saldern som hemmelig fredsagent for Danmark.

I tiden fra efteråret 1761 indtil krisens højdepunkt i 1762 virkede Fr. W. Otte som mellemmand mellem ministeren og Saldern – således som vi så det ovenfor. Dermed har vi forklaringen på de dulgte manøvrer i juni-juli måned 1762.

Da krisen var overstået, opnåede Saldern, atter takket være Ottes mellemkomst, en mere officiel stilling i det danske diplomati, og Ottes hjælp blev dermed overflødig. Få år efter, i 1767, lykkedes det Saldern at få løst »det gottorpske problem« gennem en mageskiftetraktat, som blev endeligt underskrevet i 1773. Dermed havde Danmarks måske største udenrigspolitiske problem i 1700-tallet fundet sin løsning.

Saldern fik hovedæren herfor; men også Ekernførde-købmanden kan med rette gøre krav på en del, omend en lille del, af æren for denne skelsættende begivenhed i Danmarks historie. Det var ham, som skabte kontakten mellem Saldern og den danske udenrigstjeneste – og dette var kun muligt for ham, fordi han som den »ideelle forretningsmand« havde vundet anseelse i København.

Eftermælet

Otte blev imidlertid ret hurtigt glemt – i modsætning til Saldern. Den 24. august 1766 døde han, kun 52 år gammel. Den samlende kraft og det drivende initiativ bag provinsens største rederi og fabrikseventyr var dermed borte.

Enken og de 8 umyndige børn kunne ikke selv drive det diffuse firma videre. Hurtigst muligt og med stort tab blev fabrikkerne afviklet. Rederiet blev opløst i 1770, og godserne solgt få år efter. Handelshuset blev solgt til en nevø.

Kun sønnen Christian Daniel var med til at føre de stolte traditioner videre. Han kom i lære i et stort handelshus i Bordeaux og blev 1789 optaget som kompagnon i svogeren, Niels Rybergs, handelshus i København. Her gjorde han de gode år med. Han blev gift med Elisabeth Applebye, datter af den velhavende københavnske skibsværftsejer agent Peter Applebye.

I de såkaldte florissante, dvs. blomstrende, år tilhørte Otte det københavnske handelsaristokrati. Han residerede i Amaliegade 12 og ejede i årene efter 1800 landstederne Rolighed og Ordruhøj nord for København.

Sophie Charlotte Otte (1759-1810) var tredieyngst blandt Frederik Wilhelm Ottes ni børn. Hun blev malet otte år gammel i 1767 af Peter Wichmann. Ekernførde Museum.

Derefter blev Otte imidlertid, som så mange andre grosserer i hovedstaden, revet med af den bølge af konkurser, som hærgede særlig slemt i årene 1816-20.

Christian Daniel Ottes begravelse på Assistentens Kirkegård i København den 19. oktober 1833 var næsten symbolsk for den skæbne, som ramte store dele af handelstanden i de hårde år efter 1813.

Tre generationer

Boet var næsten uden aktiver. Ottes ven, konsul Jean Fried. de Conninck, betalte for begravelsen, dækkede det sidste halve års husleje og fik til gengæld udlagt alle boets effekter. Børnene fik ikke overladt mange minder om fortids storhed. En søn bar farfaderens navne Friedrich Wilhelm og fulgte traditionen som »handelsbetjent«. En broder var på St. Croix, en anden broder i Amerika. To døtre levede ugift og fik en beskeden understøttelse af familienstiftelsen i Ekernførde.

En familiesaga havde nået sin afslutning. Tre generationer af familien Otte havde været med til at forme Danmarks økonomiske udvikling gennem mere end et århundrede. Familien startede i Slesvig under den gottorpske hertug og udnyttede med stort held neutraliteten under Den store Nordiske Krig.

Gradvist indrettede man sig efter 1720 under vilkår, som begunstigede Københavns handel på provinsens bekostning. Alligevel lykkedes det at opbygge et rederi af enestående karakter. Det levede højt på den danske stats neutralitet under krigene i 1700-tallets midte. Næste generation blev draget til den altopslugende hovedstad og levede her med i de florissante års blomstring. Depressionen efter 1813 rev også den sidste grosserer af navnet Otte med i faldet.

Kilder:
Lars Henningsen: Provinsmatadorer fra 1700-årene. Rosenkilde og Bagger 1985.

Trotsky og enkekejserinden

I 1919 flygtede den danskfødte Maria Feodorovna fra Sovjetunionen til Danmark. De nye russiske magthavere havde ikke meget til overs for Maria: Hendes fødenavn var Dagmar, titlen enkekejserinde, og hun var datter af den danske konge Christian IX. Før flugten endelig lykkedes, havde også andre hjælpeforsøg imidlertid været forsøgt.

I sommeren 1986 drog en ganske omtalt dansk ekspedition af sted til Mongoliet. Målet var bl.a. at følge i sporene på de berømte Haslund-Christensen ekspeditioner til det indre Centralasien.

Ved Henning Haslund-Christensens død i 1948 i Kabul, Afghanistan, måtte man imidlertid finde en ny leder, der kunne føre det praktiske arbejde videre. Som efterfølger valgtes Carl Krebs, der nu skulle lede 3. Danske Centralasiatiske Ekspedition videre i årene 1950-51.

Carl Krebs var født i 1889 i Århus og uddannedes som læge i 1913. Herefter forfulgte han en eventyrlig karriere på rejser i revolutionstidens Rusland og i 1920'ernes Mongoliet, her sammen med Haslund Christensen på dennes første ekspedition. Han var i Finland i 1939 og i 1941-43 og altså leder af Haslund-Christensen mindeekspeditionen i 1950-51. Fra 1952 til 1959 var han overlæge ved marinestationen

Grønnedal på Grønland. Efter hjemkomsten herfra virkede han som læge i Danmark indtil 80-årsalderen. Han døde i 1971.

Læge og eventyrer

En af de mere eventyrlige ekspeditioner fandt sted i tiden omkring den russiske revolution. I 1916 var han af Dansk Røde Kors blevet udsendt til krigsfangelejre i Rusland, hvor han skulle uddele medicin. Senere blev han endnu mere involveret i arbejdet for krigsfanger i Rusland/Sovjet, og som sådan kom han meget vidt omkring.

Under et af opholdene i Petrograd hos den danske gesandt, Harald Scavenius, blev han bedt om at bringe hjælp til enkekejserinde Dagmar, som rygteerne sagde, var i alvorlig nød. Var det muligt, skulle man måske prøve at få hende bragt tilbage til Danmark. Krebs sagde ja til opgaven og gennemførte også rejsen i de første måneder af

1918. Det bragte ham bl.a. i kontakt med Trotsky – Lenin havde han allerede tidligere mødt.

I det følgende fortæller Krebs, der også berører episoden i sine erindringer, i sin originale rapport til udenrigsministeriet, om opgaven, samtalen med Trotsky og forholdene i landet, som de blev set af en af de meget få danskere, der kom på nært hold af disse begivenheder.

I Rusland 1918

Til udenrigsministeriet:
Da jeg gennem »Røde Kors' Centralbureau« har bragt i erfaring, at det høje Ministerium ønsker underretning om min rejse til Krim med hjælp til H.M. kejserinde Maria Feodorowna, tillader jeg mig herved at fremsende en kortfattet rapport.

Rejsen kom i stand ved aftale mellem den kongelige danske gesandt i Petrograd, kammerherre Scavenius, og mig på kammerherrens initiativ og bekostning. Da jeg på det tidspunkt hverken stod i gesandtskabets eller i »Røde Kors'« tjeneste, havde rejsen, der måtte gøres uden myndighedernes sanktion, en helt privat krakter; og hvis ekspeditionen ikke var lykkedes, men var resulteret i arrest eller anden ubehagelighed, ville den officielt have været mit private påfund.

I midten af februar d.å. kom der meddelelse fra H.M. kejserinden til gesandten i Petrograd, at forholdene

Maria Feodorovna, datter af Christian IX, gift med den russiske zar Alexander (1883-1894) – billedet – og mor til Ruslands sidste zar. Dagmar, som hendes danske navn lød, nød som enkekejserinde ikke just nogen popularitet hos de nye russiske magthavere, og i 1918

forsøgte den danske gesandt med hjælp fra Carl Krebs at iværksætte en aktion, der skulle bringe hjælp til enkekejserinden eller få hende bragt tilbage til Danmark.

(Det kongelige Biblioteks Billedsamling).

Kilderne fortæller

på Krim nu var af den art, at H.M. måtte bede os om at foretage skridt til at gøre det muligt for H.M. at forlade Rusland og rejse til Danmark.

Tillige var forholdene, både hvad penge og levnedsmidler angik, meget kritiske.

Gesandtten forsøgte i den anledning at få præsidenten for kommissariatet, Lenin, i tale, men blev ikke modtaget.

Hos Trotsky

Jeg forsøgte derefter at komme i forbindelse med kommissariatet, men kun ved at vente næsten tre fulde dage i Smolny-institutet lykkedes det mig at opnå to korte samtaler med kommissaren for udenlandske anliggender, Trotsky.

Den første samtale, der førtes på russisk, havde følgende forløb:

Jeg: »Jeg kommer på den danske ministers vegne; vi har fået meddelelse om, at den tidl. kejserinde M. F., som jo er dansk prinsesse, lever under meget dårlige forhold og rent ud sulter; hun ville gerne have lov til at rejse hjem til Danmark.

Trotsky: »De ved selv, hvor vanskelige forhold, vi lever under; vi kan heller ikke skaffe mad til mange andre«, og med en overgang: »Desuden, Deres minister vil ikke anerkende vores regering; vi kan ikke få de penge, der tilhører vor stat i København, penge, som vi ville anvende til vore krigsfanger; lad Deres minister anerkende

Carl Krebs, leder af hjælpeaktionen for enkekejserinde Dagmar i 1918 og leder af Haslund-Christensens mindeekspedition i 1950-51.

(Det kongelige Biblioteks Billedsamling).

vores regering, så kan vi snakke om M. F.«

Jeg: »Jeg er sikker på, at De kan få alle de penge og al den hjælp, De ønsker til deres krigsfanger i København.«

Trotsky: »Det ved jeg nok, det ved jeg nok, men vi kan ikke få vore penge. De vil ikke anerkende vores regering.«

Jeg: »Men vi beder bare som danske og som venner af M. F., at hun må få lov til at rejse hjem; hun er jo nu blot russisk borgerinde og er ikke under arrest, så hun må jo kunne forlade landet, som enhver anden.

Trotsky: »Det er sandt, bare russisk borger, måske ikke den bedste, men bare russisk borger.«

Jeg: »Men hvad behøves der da, for at man kan tillade M. F. at rejse?«

Trotsky: »Et udenrigs pas, ikke andet. M. F. kan jo skrive en ansøgning til det lokale råd om at få et udenrigs pas.«

Hertil smilte kommissaren på en måde, der tydeligt fik mig til at se det berygtede råd i Sevastopol for mig.

Revolutionært bureaukrati

Vi var nu nået til den anden ende af den meget lange gang, hvor samtalen førtes; jeg fik lige tid til at sige mange tak, og kommissaren forsvandt med et kort farvel ind på Lenins kontor.

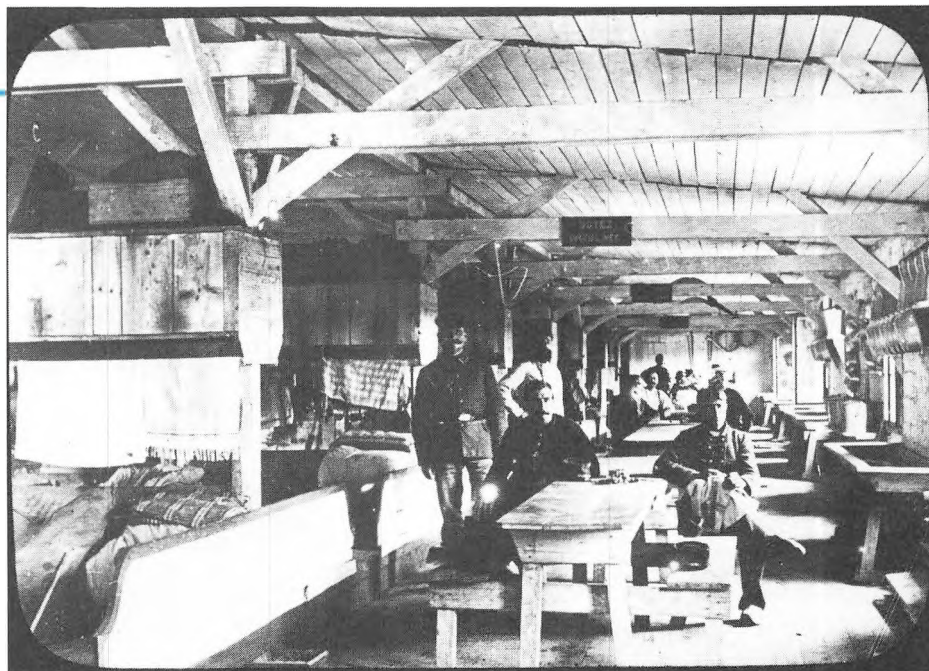
Jeg forberedte nu et par papirer, der blot behøvede kommissarens under-

skrift. Denne metode blev på den tid meget benyttet, idet den forøgede sandsynligheden for et godt resultat, når man således kunne spare de overlæssede og ikke videre rutinerede kontorer for en del af arbejdet. Det ene gik ud på, at kommissariatet tillod mig at ledsage tidligere kejserinde M. F. ud af landet. I det andet bad jeg blot om en tilladelse til at bringe kejserinden en kasse med fødemidler.

En hel dag ventede jeg forgæves med mine papirer. Næste dag var dagen for begyndelsen af tyskernes offensiv efter de afbrudte fredsforhandlinger og til trods for russernes »fredserklæring«. Man fortalte mig, at Trotsky var syg. Jeg fandt ham dog i Lenins kontor, hvor det lykkedes mig at trænge ind ved at angive, at jeg måtte tale med »Kammerat« Trotsky i et meget vigtigt anliggende. Trotsky var alene og ubeskæftiget. For at slippe for en lang samtale, rejste han sig straks og gik op imod sit kontor, så at samtalen atter førtes i korridoren. Vi talte først engelsk, som man havde sagt mig, at Trotsky talte, men da jeg opdagede, at det gik bedre på russisk, fortsatte vi på dette prog.

En reaktionær dame

Kommissaren var imidlertid både nervøs og uvillig og endte med at sige, at han ikke ville gøre noget for en gammel reaktionær dame, hvorpå han forsvandt ind på sit kontor og slog døren i for næsen af mig.

Krebs tilstedeværelse i Rusland skyldtes hans arbejde for Røde Kors i krigsfangelejrene. Det neutrale Danmark ydede en stor indsats i krigsfangespørgsmålet ved bl.a. at uddele serum.

Billedet er fra en russisk krigsfangelejr ca. 1916.

(Det kongelige Biblioteks Billedsamling).

Jeg forsøgte så at opnå autorisation til at rejse til Sydrusland i andre og helt neutrale missioner, men alt forgæves. Jeg blev i begyndelsen holdt hen med udflugter og fik til sidst et rent afslag, hvad der tydede på noget samarbejde mellem kommissariatene, staten osv.

Da jeg havde modtaget definitivt afslag, og da den dengang gældende bestemmelse ikke gav ret til at forlade byen, indså jeg, at der ikke var mere at vente i Petrograd, i alt fald ikke noget godt, og jeg afrejste derfor samme aften, d. 27. februar. Jeg hørte siden, at

man den samme aften havde spurgt efter mig på hotellet; der havde været bud fra kommissariatet; i øvrigt mærkede jeg ikke på min rejse tegn til indgribning fra centraladministrationen: med mindre den nedenfor nævnte inspektion var resultatet af vore henvendelser.

Rejsen

Om rejsens forløb bemærkes kun, at jeg i Charkof, efter at jeg havde afleveret det kongelige gesandtskabs penge, ved hjælp af den danske konsul fik

Kilderne fortæller

flere gode papirer med kommissariatets påtegning. Det var her den »danske Republik«. Næmlig en autorisation til som gesandtskabets og konsulatets repræsentant at undersøge muligheden for evakuering af invalide krigsfanger over det sorte hav, og derom forhandle med de lokale råd. Desuden fik jeg en erklæring om, at de af mig medbragte fødevarer stammede fra Danmark og ikke var underlagt kontrol eller rekvisition. Og endelig en ny tilladelse til at bære våben: jeg medførte en pistol og et lille repetergevær.

Således udrustet tog jeg da til Sevastopol. Jeg blev straks modtaget af præsidiets for rådet, to ca. fyrretyveårige arbejdere af et ganske tiltalende ydre og væsen. Jeg holdt en temmelig indtrængende tale om de stakkels invalider, der kørte frem og tilbage bag den kæmpende front, som de ikke kunne slippe over. Jeg foreslog Feodosia som udskibningssted, men mente det korrekt, at jeg først henvendte mig her i rådet, der jo havde overkommandoen på øen. Præsidiets var meget imødekommende. De ville med fornøjelse give mig det ønskede papir og bad mig komme tilbage og forhandle med dem om sagen senere. Jeg bad da, om de ville anføre også Jalta i papiret, da jeg gerne ville gøre et lille ophold der for at hvile ud. Det blev ligeledes straks bevilget.

Trotski, hvis virkelige Navn er — Leo Bronstein.

*Trotsky, som Carl Krebs mødte i 1918, som han afbildedes i samtidige danske medier, januar 1918.
(Det kongelige Biblioteks Billedsamling).*

I Sevastopol

Tillige tilbød man mig en plads i en af kommissariatets både, der samme aften skulle afgå til Jalta. Dette tog jeg med tak imod.

I Jalta forholdt jeg mig først afventende et par dage, da jeg ville forsøge at skaffe mig sådanne forbindelser, at jeg ad omveje kunne skaffe kejserinden pengene i hænde, inden jeg ved at gøre forsøg på at opnå audiens udsatte mig for undersøgelse og ekspeditionens ødelæggelse.

Dette lykkedes også over forventning, idet jeg blev henvist til en grevinde Schouvaloff, en energisk og modig dame, der gjorde, hvad der stod i hendes magt, for at hjælpe kejserinden. Ved mit første besøg hos grevinden havde jeg det held at træffe fyrstinde Orveliani, der boede i Koreiz, ganske tæt ved det lille slot, Julbert, hvor kejserinden boede, efter at H.M. af bolchevikerne var overført fra Ai-Todor.

Vi aftalte, at jeg den næste dag skulle komme derud med pengene og madkassen. Ved min ankomst var huslæreren, Jürgensen, der også gav undervisning på Julbert til storfyrstinde Zenia's børn, tilsagt. Han modtog pengene, gik straks ned med dem og bragte en halv time efter en kvittering fra fyrst Chervachidze. Fødevarerne blev deponeret hos fyrsten og blev smuglet over i småpartier af en soldat af vagten, en soldat, hvis kone tjente hos fyrsten, så at han næsten daglig kom der.

I marts 1917 efter zsaarens abdikation, blev den kejserslige familie sat i husarrest på Tsarskoe Selo. På dette billede bærer Tatiana, Olgas søster, jord til en køkkenhave sammen med

grevinde Nastya Hendrikova, som senere blev skudt, da hun nægtede at svigte zsaarfamilien. Zsaaren står med ryggen til kameraet med en skovl i hånden.

Kilderne fortæller

Maria Feodorovna

Man havde ikke turdet meddele kejserinden, at jeg var ankommet, og man anså det ikke for rådeligt, at jeg søgte audiens, i det mindste ikke straks. Der havde lige været flere meget brutale undersøgelser og rekvisitioner i nabolaget.

Tre dage senere, d. 29. marts, gik jeg atter ud til fyrst Orveliani, og skønt man – dog ingenlunde kejserinden – stadig var betænkelig, mente jeg at kunne forsvare at gøre forsøget.

Jeg forlangte at tale med vagtchefen, og lidt efter kom han, ledsaget af kommissaren fra Sevastopol, der var på in-

spektion. Det var dog ikke nogen af de folk, jeg havde set i Sevastopol.

Da de havde hørt mit andragende, spurgte kommissaren, om jeg havde nogen officiel mission i retning af inspektion eller lignende. Hertil svarede jeg, at det var de nævnte fangesager, der førte mig til Krim, og at dette besøg var af rent privat natur; jeg ville blot, da jeg snart skulle rejse hjem, gerne kunne fortælle kejserindens familie, hvorledes kejserindens befindende og forhold var, da man i Danmark kun vidste, at kejserinden havde været syg, men ellers savnede efterretninger.

Når det forholdt sig således, havde kommissaren intet at indvende. Kun skulle vagtchefen, Zadorosjnij, være til stede, samtalen skulle føres på russisk, og hvis kejserinden ønskede at medgive mig noget skriftligt, skulle dette være affattet på russisk og censureres, inden det blev afleveret til mig. Det gik jeg ind på.

Vagtchefen narres

Vi kom kort efter ind til kejserinden, der var sammen med storfyrstinde Zena og storfyrst Alexander Michailovitsch. Disse sidste standsede Zadorosjnij lige inden for døren og talte med ham der under hele audiensen, så at kejserinden og jeg var skjult for ham af en spansk væg. Dette var sikkert især af hensyn til kejserinden, der næppe ville have anerkendt nød-

Den danske gesandt i Petrograd i 1918 hed Harald Scavenius, fætter til Erik Scavenius, den danske udenrigsminister. Harald Scavenius blev selv udenrigsminister i 1920, efter at det danske gesandtskab i Rusland var blevet luk-

ket i 1919. Det var vist nok på hans initiativ, at redningsaktionen blev sat i værk.

(Det kongelige Biblioteks Billedsamling).

vendigheden af, at han var til stede.

Da jeg sagde til kejserinden, at jeg havde lovet kun at tale russisk, svarede H.M.: »Det bryder jeg mig ikke om«, og samtalen fortsatte på dansk.

H.M. var meget taknemlig for, hvad vi havde gjort og bad mig takke den danske minister og kammerherreinden mange gange. Både penge og fødemidler var kommet så temmelig i sidste øjeblik. H.M. fortalte om den brutale undersøgelse, bolchevikerne havde foretaget. Af de herunder fjernede ting var en dagbog og andre ting, der var skrevet på dansk, ikke leveret tilbage.

Af storfyrst Nikolaj Nikolajevitsch mener jeg at have set et glimt, da jeg forlod slottet, men jeg havde ikke lejlighed til at tale med ham.

Jeg forklarede vagtchefen bagefter, hvad vi havde talt om, og vi skiltes i bedste forståelse. Noget skriftligt modtog jeg ikke ved denne lejlighed, da jeg fik kejserindens breve til Danmark og England ad anden vej.

Retur

Tilbagereisen måtte jeg lægge ad søvejen over det sorte og det asovske hav til Rostov.

På vejen fra Rostov til Moskva kom vi i Novo-Tjerkask, hovedstaden i det danske hærgebet, ind i en stor opstand af kosakkerne imod soldaterrådsrepublikken – bolchevikerne. Vort tog blev standset her i 5 dage og var flere gange udsat for en ret kraftig infanteriild og

på et tidspunkt tillige for artilleribeskydning, idet bolchevikerne havde kørt et pansertog op på sporet ved siden af vort tog; vi fik dog ingen artilleritreffere, men vi havde ti døde og sårede som følge af infanteribeskydningen.

Opstanden endte med kosakkernes fordrivelse fra Novo-Tjerkask og deres sandsynlige fuldstændige nederlag.

Resten af rejsen forløb uden afbrydelser, men meget langsomt. Jeg ankom til Petrograd d. 27. april efter omtrent to måneders rejse.

C. Krebs

Enkekejserinde Dagmar forlader den russiske kirke i Bredgade, København. (Det kongelige biblioteks billedsamling).

Kilder:

Udenrigsministeriets arkiv; H. Nielsen: Carl Immanuel Krebs 1889-1971 i Ugeskrift for læger, 176:1 (1984).

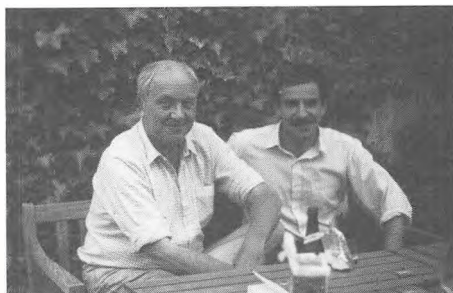

Historien og kunsten

Biografien som genre har efter nogle år i universitetsmarxismens kulde fået sin renæssance – på ny. Ikke mindst er genren blevet tegnet gennem de historiske romaner som del af en lang og stærk tradition hos danske forfattere.

Henrik Stangerup på Marienborg med Siden Saxos Steen Ousager.

- og med Siden Saxos Bent Blüdnikow.

For historikerne og de historisk interesserede er det interessant: Adskillige historiske personer huskes måske kun eller især, fordi de faktisk blev beskrevet af forfattere. Forestillingen om den tvivlende Christian II på evig fart mellem Snoghøj og Strib er, selv om episoden er yderst tvivlsom, grundigt slået fast f.eks. i Johs. V. Jensens »Kongens fald«. Og hvem kan, når man betragter »De sammensvorne ridder bort fra Finderup Lade«, undlade at associere til B. S. Ingemanns kongeportrætter eller fra nyere tid til Ebbe Kløvedal Reichs beskrivelse af tiden i »Festen for Cæcilie«.

Historien og historikerne

Også i den allerseneste tid har det været den skønlitterære verden, der har domineret mediernes debat om historiske personer – og retten til historien. Thorkild Hansen har således krævet eneret til Peter v. Scholten-figuren: manden, der som guvernør på de vestindiske øer egenhændigt og egenmægtigt frigav slaverne, i følge Hansen, fordi han var forelsket i en slavinde?

Men hvad er det, vi som forbrugere af historien står overfor: Kunst eller

videnskab eller begge dele; hvornår fiktion, hvornår facts?

Siden Saxos Bent Blüdnikow og Steen Ousager tog derfor til Marienborg på Møn og bad forfatteren Henrik Stangerup kommentere den historiske roman, først og fremmest på baggrund af hans seneste to romaner og biografier: »Vejen til Lagoa Santa« om videnskabsmanden P. W. Lund (1801-80) og »Det er svært at dø i Di-eppe« om kritikeren og litteraten P. L. Møller (1814-65).

Det er to romaner, der er kommet i store oplag. »Vejen til Lagoa Santa« er således udsendt i ca. 60.000 eksemplarer i Danmark og er udkommet i en række andre lande som Brasilien, Frankrig, USA, Spanien og Holland.

Begge romaner beskæftiger sig indgående med det 19. århundredes natur- og videnskabssyn som baggrunden for det 20. århundredes destruktive forbrug af de store ideologier og utopier. De giver samtidig psykologisk og historisk spændende portrætter af to personer, som tidsånden lyser igennem – og som hidtil ikke har været opdaget af historikerne.

Portræt af Henrik Stangerup

Henrik Stangerup fødtes i 1937 og begyndte at læse teologi ved Københavns Universitet. Imidlertid var hans aktiviteter nok så meget koncentreret om journalistisk virksomhed og af at skrive noveller. Med de selvransagende romaner »Slangen i brystet« (1969), »Løgn over løgn« (1971) og ikke mindst »Kom fjenden i Forkøbet« (1978) tog Stangerup pulsen på sig selv og omgivelserne.

Mest succes havde han med romanen »Manden der ville være skyldig« (1973), hvor han tog afstand fra den kommunistiske tanke om et utopisamfund. I en række essays fulgte han den kritiske holdning til utopitilhængerne op og kritiserede i ofte skarpe indlæg venstrefløjens og det provinsielle danske kulturmiljø.

Også i filmbranchen gjorde Stangerup sig gældende. Med film som »Giv Gud en chance om søndagen« (1970), »Farlige kys« (1972) og ikke mindst filmatiseringen af Holbergs Erasmus Montanus overført til Brasilien i »Jorden er flad« (1976) forsøgte han at tilføre dansk kultur umiddelbarhed og livsglæde.

Kærligheden til Brasilien ses ikke alene i »Jorden er flad« og en række avisartikler, men navnlig i arbejdet med bogen »Vejen til Lagoa Santa« og fotobogen »Samba« (1982).

På denne tegning af J. Th. Lundby ses hovedpersonerne i 1840'nes litteære fejder i København. Med ryggen til kommer Kirkegaard gående henimod P. L. Møller og M. A. Goldschmidt,

der hånligt kommenterer Kirkegaard: »Der kommer Enten – Eller, Tys, Tys«. Enten Eller var titlen på en af Kirkegaards berømteste skrifter.

Ånd og historie i det 19. århundrede

Det gælder således de to personer, Lunds og Møllers, opgør med det bestående. Som enere må de begge i protest mod det provinsintellektuelle miljø, stivnet i forestillingen om det fantasiløse, protestantiske system drage udenlands: Lund tager til Sydamerikas jungle for at afprøve sin europæiske baggrund, som i et sansende

Brasilien langsomt bryder sammen for ham. Han får derfor heller ikke skrevet sin utopi om en ny skabelsesplan og udviklingsteori. Alt kan ikke forstås og alt kan ikke puttes ind i båse og systemer. Verden må også opleves, begynder det at gå op for Lund.

Møller eksileres i realiteten til Paris i sin kamp for det rene perspektiv og den absolutte æstetik. I kampen mod hans samtidige, Søren Kirkegaard, som repræsentant for det ny testamente og

Portræt af Peter Ludvig Møller

Som hovedperson i romanen »Det er svært at dø i Dieppe« optræder kritikeren og litteraten P. L. Møller, født i Ålborg i 1814. Han kom i 1832 til København, hvor han forsøgte sig som student i forskellige fag.

Som en både meget skarp, men også blændende kritiker kastede han sig snart ud i kampen mod det bestående litterære parnas og erklærede bl.a. J. L. Heiberg og Søren Kierkegaard krig.

I M. A. Goldschmidts tidsskrift *Corsaren* skrev han en del artikler, ligesom han selv udgav nogle tidsskrifter: i 1843 »Arenea – et polemisk-æstetisk Blad« og i

Aaron Goldschmidt repræsenterende det gamle testamente, afviser han alt det gamle til fordel for revolutionært hjernesvind. Men heller ikke han er, da det kommer til stykket, i stand til at beskrive sin utopi i det værk, han ellers hele tiden drømmer om at skrive.

Både Møller og Lund betragtes således som ofre for den europæiske måde at tænke i guldne systemer på, m.a.o. den såkaldte videnskabelighed, der førte direkte frem mod det »objektive århundrede«, det 20.

1845-47 den æstetiske årbog »Gæa«. Det blev også til andre udgivelser, bl.a. om københavnernes litterære spidsborgerlighed, ligesom han også fik 2 guldmedaljer ved Københavns Universitet.

I slutningen af 1840'erne drog han udenlands og kom i 1851 til Paris, hvor han ernærede sig som journalist – og boheme. Selv om han fik tilbud, kunne han ikke bevæge sig til at vende tilbage til Danmark og København, hvor det vist nok kunne være blevet til en stilling som professor i æstetik.

Han blev fattigere og fattigere og alvorligt syg i Dieppe. På vejen tilbage til Paris døde han i 1865 i Rouen. Det var altså virkelig svært at dø i Dieppe.

Historiske romaner og biografier

Hvorfor bruger du biografien som værktøj? Er der ikke farer forbundet med en så personfikeret angrebsvinkel?

Farerne er det jeres opgave som historikere at tage jer af. Jeg selv tror primært på den biografiske historiskrivning. Jeg tror ikke på det der med at reducere historien til antallet af plovfurere, eller kornpriserne eller hvordan klassekampen formede sig i vikingetiden. Jeg tror på, at pludselig kan den rigtige mand eksistere på det rette tidspunkt – og at den forkerte mand kan eksistere på det forkerte tidspunkt.

Men jeg vil ikke ind i nogen metodedebat. Jeg er forfatter og skriver romaner, og romaner uden personer er forfærdelige. Mennesket og mennesker må være det centrale. Kan man forestille sig Cæsar uden Cleopatra og Napoleon uden Josefine? Kærlighed f.eks. betyder da utroligt meget, også i de store forhold.

Men det kan da godt være, at vi som forfattere er mere fikserede på, hvor det i en menneskeskabne går galt. Derfor skal sider af tilværelsen som druk og sex også med, uanset at en historiker som biografen Viggo Sjøqvist i en diskussion i *Historisk Tidsskrift* med Lyngby Jepsen om hans Stauning-biografi ikke mener, at det bør omtales.

Vi er på en måde alle en slags romanfigurer, og derfor er det urimeligt at tegne retoucherede billeder af historiens aktører uden disse aspekter. Gør man det, eller kræver man det, så bliver billedet jo fortegnet, og dermed først for alvor farligt. Så er det jo forfatteren, der sådan set er mest ærlig eller sand. Det, det gælder om, også med romaner, er at trække historien op og gøre den så nærværende, at vi selv opdager, at vi er del af de samme strukturer.

Men bliver det så ikke mere psykologiske portrætter fremfor analyser af historiske sammenhænge?

Det må jo være op til den enkelte forfatter. Men tiden længes efter disse romanbiografier måske også fordi historikerne, i hvert fald de danske, har forsømt det område. For mit eget vedkommende kan jeg kun sige, at min beskrivelse af Brasilien og omstændighederne ved det land er så objektiv – objektiv i gåseøjne, thi ordet er farligt – som vel mulig.

Hvad er videnskab?

Faktisk troede de brasilianske anmeldere, at bogen måtte være skrevet af en brasiliansk forfatter. De siger i hvert fald, at der her gives en glimrende indgang til 1800-tallets Brasilien: slaveriet, sukkereksporten og den europæiske imperialisme, det sidste såvel økonomisk som idémæssigt udtrykt gennem videnskabsmanden P. W. Lund på den ene side og den også au-

tentiske, men rå, brutale imperiebygger Peter Claussen, der slog sig op på intensiv udnyttelse af folk og land, på den anden side.

Det er der ikke rigtig nogen, der har lagt frem: KZ-lejrene kom jo ikke ud af Hitler alene. De kom ud af det 19. århundredes videnskabelige bøger. Og dem har jeg gennemgået omhyggeligt. Man tror forresten ikke, at det virkelig kan være tilfældet, alt det vrøvl, der dengang med videnskabelig etikette blev udgivet.

Portræt af P. W. Lund

Romanen »Vejen til Lagoa Santa« handler om naturforskeren Peter Wilhelm Lund, der fødtes i København i 1801. Han døde i Lagoa Santa i det indre Brasilien i 1880.

Lund havde oprindeligt studeret lægevidenskab, men blev snart tiltrukket af naturvidenskab. Det var på dette område han i 1825 vandt Københavns Universitets guldmedalje.

Samme år drog han af helbredsgrunde til Rio de Janeiro og omegn, hvor han opholdt sig indtil 1829 bl.a. beskæftiget med indsamling af insekter og fugle, som han hjemsendte til København.

På hjemrejsen tog han over Paris, hvor han mødte datidens forskere. Stærkt optaget af det, han havde set og oplevet i Brasilien, tog han på ny der

ud i 1833 og besluttede sig for en rejse ind i landet.

Det var under denne rejse, at han blev opmærksom på de huler, der indeholdt en mængde knogler af forhistoriske dyr, og som senere skulle skabe basis for en række opsigtsvækkende afhandlinger i Videnskabernes Selskabs skrifter under titlen: »Blik på Brasiliens dyreverden før sidste jordomvæltning«.

Under udforskningen af hulerne kom Lund i 1835 til Lagoa Santa, og her blev han til sin død i 1880; fra 1844 tilsyneladende pacifiseret af en depression, der nærmest fik ham til at opgive enhver form for videnskabeligt arbejde.

Medens P. W. Lund var næsten glemt indtil udgivelsen af »Vejen til Lagoa Santa«, æres han stadig i Brasilien som grundlægger af den moderne palæontologi.

P. W. Lunds hus i Lagoa Santa i Brasiliens indre.

(Det kongelige biblioteks billedsamling).

Løgn og sandhed

Der er en linie i f.eks. Lagoa Santa, som er sand, og som bygger på kilder. Derpå konstruerer jeg så en overbygning med de historier, jeg har hørt i Brasilien om Lund m.m., og det bliver så Henrik Stangerups bud på et billede. Men også overbygningen udfyldes så at sige med TIDEN. Som eksempel kan jeg nævne P. L. Møllers drømme om Brasilien:

I Brasilien blev der som nævnt eksperimenteret en del. Således gav kejseren Dom Pedro II tilladelse til at oprette en anarkistisk kommune, der befolkedes af florentinske anarkister. Det er vel noget i den retning, at jeg lader Møller drømme om, selvfølgelig også fordi jeg selv her gør mig identisk med Møller.

Men pointen er, at jeg ud fra en viden om, hvad der rører sig i tiden, bygger et billede op, som kunne være sandt; som den pågældende kunne have forestillet sig. Og det interessante i dette tilfælde er, at jeg senere blev klar over, at Møller faktisk havde drømt om Brasilien, udtrykt i et lille digt, som forskeren Ellen Olsen Madsen, der har hjulpet mig fantastisk, har fundet. Ideen var altså rigtig; jeg tror på begrebet intuitiv historieskrivning.

Men for historikeren er der altså et problem i, at fiktionen er det, der bliver stående som samtidens og eftertidens arv og viden, måske uanset hvad faghistorikeren så kan føje til eller æn-

Det er disse ideer og teorier, Lund opgiver: han kommer til Brasilien nærmest som racist, men må efterhånden opgive sine firkantede europæiske teorier. Det er det, der fører til hans depression og perioden på 35 år, hvor han er ude af stand til at lave noget som helst.

Som forfatter vil jeg naturligvis kun vurderes ud fra det kunstneriske. Men i stedet for at lave luftkasteller, synes jeg, at det er sjovt at smugle så meget eksakt viden og videnskab ind i romanerne, og det, håber jeg, er lykkedes.

Men det er altså kunst og skal vurderes som sådan, og ikke f.eks. som historie?

Ja, det skal vurderes som kunst, som en roman; men jeg fastholder også, at folk, der vil forske i 1800-tallets naturvidenskab og natursyn må gå til min roman. Så der er altså OGSÅ historie-

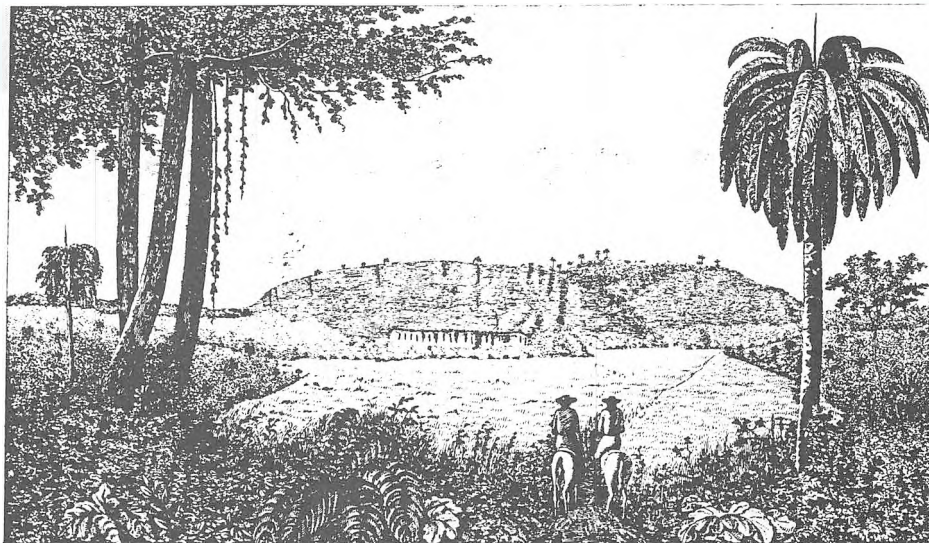
forskning involveret. Det var vel også derfor, at Gad opfordrede mig til sammen med to andre at redigere en natur- og udviklingshistorie i 2 bind, som nu er udkommet.

Men forstår du ikke, at vi som historikere kan synes, at I med jeres personfiksering glemmer de større gruppers historie, det generelle?

Næ, jeg mener, at historikere og forfattere burde arbejde sammen. Jeg siger jo ikke, at jeg har skrevet sandheden om Lund. Kunst er for så vidt løgn, men for at citere Truffaut, så må man somme tider gå via løgnen for at finde sandheden. Jeg har »skrevet« et billede, ligesom man maler et portræt. Når man bestiller malerier af politikerne til Christiansborg, hvorfor skulle man så ikke også bestille romaner?

dre. Det gælder ikke mindst i film og dokudramaer:

Jaaaaa, jeg kan godt se, hvor I vil hen, men jeg kan ikke svare på jeres vegne. Derimod vil jeg vende spørgsmålt om og spørge: Hvorfor er historikere så dovne? Der er masser af historiske personer, der skriger efter at få skrevet en biografi. Bekendte fra udlandet er målløse over, at bogen om Tycho Brahe ikke er skrevet. Det er som om, danske historikere lider af angst for at kaste sig ud i det store og spændende, sådan som de gør nærmest hele tiden i f.eks. England.

I det Kongelige danske Videnskabers skrifter fik P.W. Lund udgivet en del af sine afhandlinger, bl.a. »Om Huler i det Indre af Brasilien, der tildels in-

deholder Fossile Knokler« (1836). Lund sørgede også for illustrationer hertil.

Dovne og bange historikere?

Hvorfor havde ingen skrevet om Lund og Møller? Måske fordi de kun eksisterede som torsoer.

Men kilderne, eller rettere fraværet af kilder, må jo holde os tilbage?

Der er da masser af kilder om Ørsted. Om Møller måtte jeg først efterspore hans skæbne i Ålborg og København, hvorefter han tager til Paris, hvor han kildemæssigt gradvist bliver væk. Men så vender jeg det om. Jeg tog selv til Paris og levede mig ind i situationen og skriver så om Møller som en skygge i Napoleon III's Paris. Og dette Paris-billede bygger på facts hele vejen igennem.

Men hvad er din teknik, hvilke kilder benytter du?

Med Lund gik jeg ind på Det kon-

gelige Bibliotek og læste hans breve. Desuden fik jeg adgang til de breve, Brandt, som opholdt sig sammen med Lund i Lagoa Santa, sendte hjem. Her var det, jeg så romanen for mig. Herfra fornemmede jeg pludselig, hvorfor Lund kunne henligge 35 år med en depression ude af stand til at lave noget.

Forholdet er vel i øvrigt også det, at nogle figurer indbyder til romanskrivning. Naturfysikeren H. C. Ørsted indbyder derimod til den historiske videnskabelige behandling.

Generelt er det sådan, at når jeg putter eksisterende personer og kendte begivenheder ind, så er de rigtige. Alle mine citater er autentiske, og placerer jeg navngivne personer på bestemte steder til bestemte tidspunkter, så har

de også været der. Det er gennem de fiktive personer, jeg digter.

Jeg har en fornemmelse af, at kunne man lade Lund og Møller læse de to bøger, ville de sige, alt er løgn, men Gud, hvor kunne det være rigtigt.

Hvorfor har du netop valgt Møller og Lund?

Det hang også sammen med min fornemmelse af, at vi aldrig er kommet ud af det 19. århundrede – og så også min interesse for Brasilien i tilfældet Lund. Jeg ville simpelt hen gerne på denne måde blive en del af Brasilien.

Danmarkshistorien og næste VS-kongres

Desuden skriver jeg jo som modsætning til det kollektive, som f.eks. Ebbe Kløvedal Reich står for med sit politiske Blut-und-Boden-budskab. Jeg er i det hele taget meget på vagt over for dem, der med deres skrivelser vil have, at Danmarkshistorien så at sige skal kunne føre lige op til næste VS-kongres, altså benyttes til bestemte politiske formål.

Men du har da også selv et politisk budskab i dine romaner, som i dine essays?

Nej, ikke decideret i romanerne. Lund er jo dybt konservativ og Møller stærkt revolutionær. Men som alle ordentlige romaner er de et indirekte indlæg for menneskelighed.

Forresten er det alt for forsimplet som i danske historiebøger at skrive om de onde konservative og de gode venstreorienterede. Faktisk var racismen i sin tid progressiv og kom f.eks. fra Gobineau, der bl.a. blev Frankrigs udsendte i Rio og Stockholm.

Det er jo bl.a. den, som Lund gør op med, medens den revolutionære Møller netop ender med at være anti-judæisk, det der fører til antisemitismen.

Har du i 60'- og 70'erne haft samme fornemmelse af fremmedgjorthed over for det danske miljø som Lund og Møller?

Ja, det var slemt. Der var jo ikke tale om glade anarkister. De var nu blevet en del af det bestående. Cowboybuxsedrengene var selv blevet professorer. Som Kirkegaard siger: Når oprøret bliver det bestående, så kan man jo ikke gøre oprør mere. Det er den tanke, jeg var ude efter, og man kan da udmærket sige, at disse personlige erfaringer med den løgnagtige generation lå til grund, da jeg skrev romanerne. Jeg kunne identificere mig 100% med Lund og Møller, som måtte rejse ud for at få luft – bortset fra at Møller endte som antisemit. Heldigvis synes det overstået. Her i 80'erne er det faktisk blevet muligt på en helt anden og ny måde at diskutere.

Kvælende protestantisme i cowboybukser

Det, der var galt, var, at den provinsielle kulturelite søgte at holde visse påvirkninger udefra ude. Sådan har det været siden reformationen. Det var Erasmus Montanus-typer, som erstatte tro med såkaldt viden: med protestantismen fik vi den fade, indskrænkede borgerlighed. Intet må forstyrre ens vedtagne univers, og derfor holdes vor deltagelse i europæisk kulturliv under katolicismen helt ude. Jeg mener, dansk historie om reformationen helt burde omskrives.

Det var også det, der skete i det 19. århundrede, hvor de nationalliberale brovtede op i deres indskrænkede uforstand, og linien fortsætter til 68-generationen, hvor alt skulle smides ud til fordel for marxismen. Den marxistiske lærdom passer så godt til lutheransk tradition, fordi den er noget, man kan forstå: Alt kan puttes i små systemer.

Den filosofi, der dybest set kommer ud af det, er, at man skal være en god borger i staten. Og der er det, jeg mener, at der faktisk også er andet på færde end lige det. Man må passe meget på denne form for autoritær kollektivism, hvor staten og altså systemet bliver det vigtigste.

Hvilke projekter skal du nu i gang med?

Som omtalt i pressen skal jeg nu i gang med Kong Hans' tredje søn, den danske munk, Broder Jacob i Mexico, en spændende person, der som en af de første missionærer gik ind for at indianerne skulle behandles på lige fod med spanierne. Han er den dag i dag helgen for taraskerindianerne i Michoacan.

Jeg tager selv til Mexico, men jeg har fået lov til at benytte det materiale, som en historiker, arkivar ved Rigsarkivet J. Nybo Rasmussen, netop har publiceret.

Skæbne bag skillingsvise

Beth Grothe Nielsen

Fra 1871-1885 blev 410 kvinder dømt for barnedrab, fosterfordrivelse og fødsel i dølgsmål. I samme periode blev 77 mænd og 43 kvinder dømt for forsættigt eller overlagt manddrab. Barnedrab var altså et betydeligt kriminelt problem i slutningen af forrige århundrede, og dette problem gav stof til mange skillingsviser. Beth Grothe Nielsen, som er tilknyttet Institut for proces- og kriminalvidenskab ved Århus Universitet, har fundet frem til en kvindeskæbne bag en af skillingsviserne.

*Har De hørt, hvordan en Kvinde,
Har behandlet sine Smaa?
Værre Skarn vel ingensinde
Har man set paa Jorden gaa.
Moderømhed, Kjærlighed,
Kjendte ej den Kvinde led.*

*Uden Ægteskab hun bragte
Hertil Verden Børn syv;
Moderpligten ei hun agted'
Sæe man det, man grov'lig lyv.
Nei, hun tænkte kun, o Skræk!
Bare disse Børn var væk! –*

*Naar hun havde født et Barn,
Pønsede hun bare paa,
at faa Barnet dræbt, det Skarn!
Kasted' det i Grav og Aa.
Barnets Graad og Klynken ei
Rørte hendes Hjerte, nei!*

*Det gik altfor godt, desværre!
Alting gaar dog til en Tid –
Over os der er en Herre,
Klarlig skuer Syndens Nid,
Hendes Udaad blev bekendt,
Til Arrest hun straks blev sendt.*

*Her Hun har bekendt sin Brøde,
Skrækkeligt at tænke paa –
Fire Børn er dræbt tildøde!
Ak, de kjære, stakkels Smaa! –
De blev Ofre for en slet,
Grusom Moder – Siig kun det.*

*Hvilken Straf for denne Kvinde!
Ingen synes kan for haard,
Naar man drager ret i Minde,
Hendes Grumhed og Attraar –
Kan den Straf vel kaldes stiv,
Om hun bøded' med sit Liv.*

Denne skillingsvise er fra 1881. Forfatteren gør ikke antydning af forsøg på at forklare baggrunden for kvindens ulykkelige skæbne, men udtrykker ensidig fordømmelse og forargelse. Skulle det gå efter hans hoved, burde kvinden lide dødsstraffen. Hun blev

faktisk dømt til døden, men dommen blev aldrig eksekveret. Marie Winter, som kvinden hed, blev benådet til anbringelse i tugthuset på livstid. Efter 16 års forløb blev hun sluppet ud. Hvad der derefter skete hende, vides ikke.

Ane Cathrine Andersdatter – dømt 1861

Det var da 20 år siden, at en kvinde var blevet halshugget i Danmark. Hun blev også den sidste. Ane Cathrine Andersdatter havde som Marie Winter dræbt flere af sine uægte børn. Hun blev første gang gravid som 23-årig med en herregårdsvalter. Han forsvandt til Sverige, da hun fortalte ham om situationen. Hun dræbte barnet.

To år senere var hun igen gravid – denne gang med en karl på gården,

Skillingsvis om Ane Andersdatter, som i 1861 blev halshugget for barnemord. Hun undgik dog at få sat hovedet på stage. (Det kongelige Bibliotek).

hvor hun selv tjente. Han havde lovet hende ægteskab, men brød sit løfte og behandlede hende yderst brutalt. Hun dræbte barnet. Ane Cathrines tredje uægte barn tog barnefaderen sig af, idet han lod det passe af sin mor. Med samme mand blev hun gravid for fjerde gang, men hun skjulte svangerskabet for ham. Hun begrundede det med, at han jo øjensynlig ikke ville gifte sig med hende. Hun dræbte barnet.

Ane Cathrine blev i 1861 dømt til halshugning med hovedet sat på en stage. Højesteret stadfæstede dommen, men indstillede med stemmerne 8-2 til benådning. P. C. N. Buch, der netop var blevet udnævnt til højesteretsdommer, beskriver i sine erindringer, hvorledes det var »med stærk bevægelse«, han som første voterende stemte for dødsstraf, som »måske ville blive fuldbyrdet«.

Det var Frederik VII, der skulle benåde Ane Cathrine. Men justitsminister Casse fik ifølge Buchs beretning overbevist kongen om, at benådning ikke burde ske. Kongen havde efter sigende kun modstræbende rettet sig efter Casse, og senere skal han have omtalt justitsministeren som »den bøddel«. Højesteretsdommer Buch kunne fortælle, at Casses adfærd havde vakt harme i højesteret. De anførte benådningsgrunde var ganske vist ikke stærke, men – som han skrev – »utilbøjelighed til at halshugge en kvinde har nok stået bagved dem«. Ane Cathrine blev halshugget, men slap for at få hovedet sat på en stage.

Marie Winter – dømt 1881

Nu i 1881 var det så Marie Winters tur. Sagen var startet med, at der i La-

degårdsåen uden for København var blevet fundet et barnelig. I samtlige byens aviser kunne man læse om dette fund. Snakken gik, og flere personer fik mistanke til en ældre svensk tjenestepige, der boede i Farvergade.

Hun havde været borte fra logiet i mere end 8 dage. Hun forklarede det med, at hun havde været på Fødselsstiftelsen for at føde, og at barnet var død kort tid efter fødslen. Politiet anholdt hende og indsatte hende i arresten på Blegdamsvej. Arrestforvarer Høfler genkendte hende straks som en tjenestepige, der havde tjent i arresten en kort periode for omkring 8 år siden. Hun havde for øvrigt dengang været højgravid.

Til arrestforvareren og senere i retten fortalte Marie Winter sin livshistorie.

Hun var født i Sverige i 1841. I 1866 var hun i Karlstad blevet idømt 5 års strafarbejde for at have dræbt sit første uægte barn ved straks efter fødslen at have druknet det i et kar vand. Da hun havde udstået denne straf, rejste hun til Danmark.

I sommeren 1873 tjente hun i Nakskov, hvor hun blev besvangret. I begyndelsen af 1874 rejste hun til København, hvor hun fik plads. En dag i marts, da fødslen gik i gang, blev hun – som arrestforvareren jo nok kunne huske – bedt om at forsvinde. Efter 14 dages ophold på Fødselsstiftelsen vendte hun tilbage med sit barn, men fik af arrestforvareren besked på, at hun ikke kunne have barnet hos sig. Hun fik lov at rejse til Malmø for at sætte det i pleje.

Barnemorderne i slutningen af 1800-tallet gav stof til adskillige skillingssviser.
(Det kongelige Bibliotek, samt privateje).

Druknet i stadsgraven

Inden hun nåede så langt, gik det op for hende, at hun med sin løn på 8 kr. om måneden umuligt kunne udrede plejepenge. Hun kunne ikke forvente hjælp fra barnets fader. Efter at have vandret rundt i Københavns gader til ud på aftenen, druknede hun barnet i Stadsgraven. Arrestforvareren fortalte selv pressen, at det nok havde været påfaldende, at hun svarede undvigende og stærkt grædende på hans spørgsmål om, hvordan barnet havde det. Han havde dog ikke gjort sig »videre Skrupler« over det, da han regnede med, at hun blot var ked af at være skilt fra sit barn.

I foråret 1875 blev Marie Winter gravid med en tjenestekar, der kort efter forlovede sig med en anden og udvandrede. Hun tjente forskellige steder i København, indtil hun i januar 1876 indlogerede sig i en gæstgivergård. Da hun ved midnatstid den 2. januar mærkede, at fødslen var nært forestående, vandrede hun ud til Ladegårdsåen. Liggende på jorden fødte hun et dregebarn, som hun druknede i åen. Hun tog liget med ind til byen svøbt i noget tøj. Hele dagen vandrede hun rundt i Københavns gader med det døde barn, indtil hun ved mørkets frembrud kastede det i vandet fra Langebro.

Marie Winter tog nu væk fra Kø-

benhavn og fik plads på en gård. Den følgende sommer blev hun igen be-svangret, og igen forsvandt manden. I marts 1877 vendte hun tilbage til Kø-benhavn, hvor hun på fæstkontorets foranledning blev indlogeret i et gæst-giveri i Vestergade. Her delte hun kammer med en anden kvinde. Uden at denne opdagede noget, fødte Marie om natten en pige, som hun druknede i et kar vand i gæstgiveriets gård. Se-nere kastede hun liget i vandet fra Langebro.

På gaden med et dødt barn

Atter tjente hun forskellige steder, og atter blev hun gravid med en mand,

der forlod hende. Hun flyttede rundt flere gange, og i februar 1879 brugte hun sine sidste penge på at overnatte i forskellige logihuse i København. Til sidst så hun ingen anden udvej end at tage imod tilbudet om at overnatte hos en arbejdsmand på Christianshavn. Efter at de havde haft samleje, fik hun veer. Han søgte at hindre hende i at gå, men ved midnatstid befandt hun sig i bidende kulde på gaden, hvor hun

stående fødte en pige. Hun vandrede rundt i byens gader i 3 timer med barnet svøbt i sit skørt. En betjent fandt hende og bragte hende på politistationen, hvor det blev konstateret, at barnet var dødt.

Ved højesterets dom af 17. oktober 1879 blev hun frifundet for dette forhold. Det kunne ikke bevises, at hun havde haft til hensigt at føde i dølgsmål eller dræbe barnet. De tidligere begivenheder kom ikke frem ved denne lejlighed.

Efter at være løsladt fra varetægtsfængsel havde Marie en del pladser. Fra maj til november 1880 tjente hun, der nu var nær 40 år gammel, på en gård ved Skovlunde. Endnu engang blev hun besvangret, og historien gentog sig. I 5 måneder opholdt hun sig på Lolland, derefter begav hun sig i højgravid tilstand igen til København. Hun indlogerede sig hos en kone i Farvergade.

Under foregivende af at ville føde på Fødselsstiftelsen forlod hun sit logi og begav sig til Ladegårdsåen. Hun fødte sit barn og druknede det i åen. De følgende otte dage flakkede hun om i nærheden og vendte så tilbage til Farvergade, hvor hun blev anholdt – og genkendt af den arrestforvarer, der i 1874 havde nægtet hende lov til at beholde ét af hendes børn.

Lovens ord om barnemord

Straffeloven af 1866 § 192 lød således:

En moder, som forsætligt dræber sit uægte barn under eller straks efter fødselen, ansees med strafarbejde fra 2 indtil 12 år; er gerningen imidlertid udført efter en før fødselen fattet beslutning, bliver strafarbejde fra 4 år indtil på livstid at anvende.

I følge denne bestemmelse kunne Marie Winter altså ikke idømmes dødsstraf. Da det drab, som var indirekte foranlediget af arrestforvareren, imidlertid var sket flere dage efter fødslen, faldt det under den almindelige bestemmelse om drab med overlæg i § 190, hvor straffen stadig var hals-hugning.

§ 192 om egentligt barnedrab var i loven i øvrigt suppleret med § 193 om fosterfordrivelse og § 194 om fødsel i dølgsmål. Den sidste lød således:

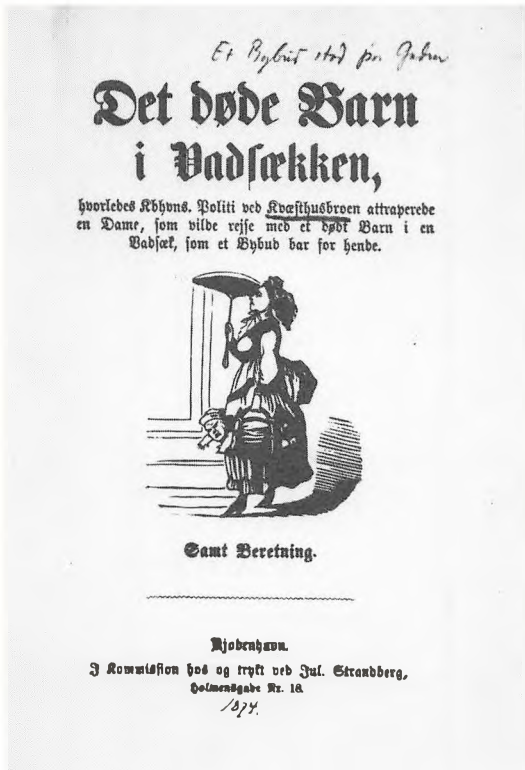
Når et udenfor ægteskab besvangret fruentimmer føder i dølgsmål, og barnet derefter findes at være dødt, uden at det kan oplyses, at døden er indtrådt før fødselen, straffes hun, for så vidt hendes forhold i øvrigt ikke medfører højere straf, med forbedringshusarbejde eller under formildende omstændigheder med fængsel, dog ikke under 4 måneders simpelt fængsel.

Disse bestemmelser om drab på uægte børn havde afløst tilsvarende bestemmelser i Danske Lov, som havde været gældende i næsten 200 år. Men der var den store forskel, at netop dødsstraf ikke længere kunne idømmes. Straffeloven af 1866 var på dette område kulminationen af en udvikling, der tog fart allerede i midten af 1700-tallet.

De kvinder, der blev dømt efter Danske Lov 6-6-7, som lød:

Letfærdige Qvindfolk, som deris Foster ombringe, skulle miste deris Hals, og deris Hovet settes paa een Stage.

og efter 6-6-8 om samme straf for fødsel i dølgsmål, blev i stigende omfang benådet af den til enhver tid regerende enevældige konge. Allerede i 1735 blev det med et reskript påbudt, at alle dødsdomme – uanset om højesteret

»DET DØDE BARN I VADSÆKEN. Hvorledes Kbhvns. Politi ved Kvæsthusbroen attrapperede en Dame, som vilde rejse med et dødt Barn i en Vadsæk, som et bybud bar for hende.«
Skillingsviser 1874.
(Det kongelige Bibliotek).

havde stadfæstet dem – skulle indsendes til Danske Kancelli, det daværende indenrigsministerium. Det skulle herefter ved kongelig resolution afgøres, om henrettelse faktisk skulle finde sted.

Det skete sjældnere og sjældnere, at barnemordersker blev henrettet. I stedet blev kvinderne indsat i tugthusene på Christianshavn, i Viborg, i Odense og i Stege, først på livstid, senere i kortere åremål. Selv livstidsfangerne blev i øvrigt ofte frigivet efter et passende antal år.

Barnemord – et kriminalpolitisk problem

Marie Winter blev dømt i 1881. Og hun var ikke den eneste i den periode. I årene fra 1871 til 1885 – altså i løbet af 15 år – blev der i alt dømt 410 kvinder for barnedrab, fosterfordrivelse og fødsel i dølgsmål, mens der i samme periode blev dømt henholdsvis 77 mænd og 43 kvinder for almindeligt forsætligt eller overlagt manddrab. Det var altså ikke underligt, at man betragtede disse specifikke kvindeforbrydelser som et stort kriminalpolitisk problem.

I vore dages Danmark begår kvinder uhyre sjældent barnedrab eller fødsel i dølgsmål. Det sidste kaldes i nutidens straffelov for uforsvarlig omgang ved barnefødsel. At det stadig forekommer, viser det lig af et nyfødt barn, som blev fundet i Århus havn i maj 1985. Den kvinde, der fødte barnet, er aldrig blevet fundet – trods ihærdig efterforskning fra politiets side.

Tugthuset på Christianshavn. Her sad Marie Winter i 16 år efter at være blevet dømt til døden for barnemord og senere benådet.

Spædbarn kastet i havnen

Nyfødt fundet død i Århus Havn

Liget af et formentlig nyfødt spædbarn blev tidligt i morges fundet i Århus Havn, oplyser kriminalpolitiet.

Det var et besætningsmedlem på et skib ved kaj 106, der fandt barnet og straks slog alarm. Barnet var død, da det blev bjærgt af frø-

mænd fra Falcks Redningskorps, men retsmedicinske undersøgelser vil i løbet af i dag vise, om det er druknet.

Barnet, et drengbarn, er formentlig nyfødt. Det var nøgent, og først efter obduktionen i dag vil retsmedicinerne kunne oplyse, hvor

længe det havde ligget i vandet, og om det har været levende, da det blev kastet i havnen.

Der er ikke umiddelbart tegn på vold mod barnet, oplyser politiet, der foreløbig står på temmelig bar bund i efterforskningen.

Kilder: Højesteretstidende 1861-82. Troels G. Jørgensen: Højesteret fra 1790 til Grundloven, Kbh. 1950. Svend Gram Jensen: Studier over lovens strengeste straf i Danmark, 1858-1957. Kbh. 1974. Beth Grothe Nielsen: Letfærdige Qvindfolk. Kbh. 1982.

Barnemord var et stort problem i 1880'erne. Men det forekommer stadig 100 år senere. (Århuus Stiftstidende 31. maj 1985)

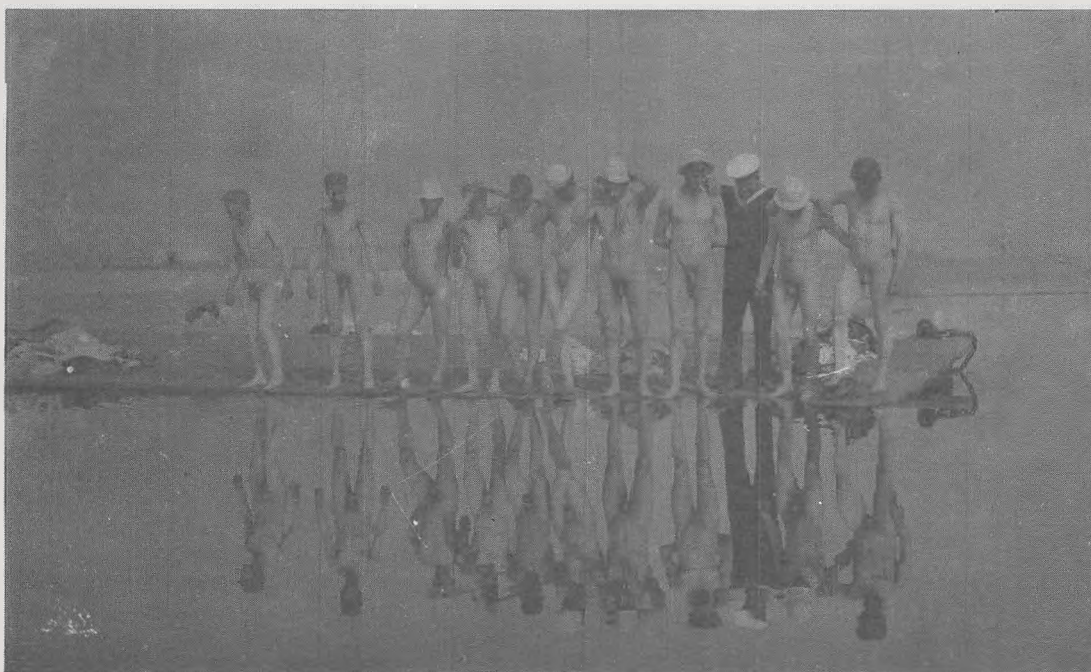
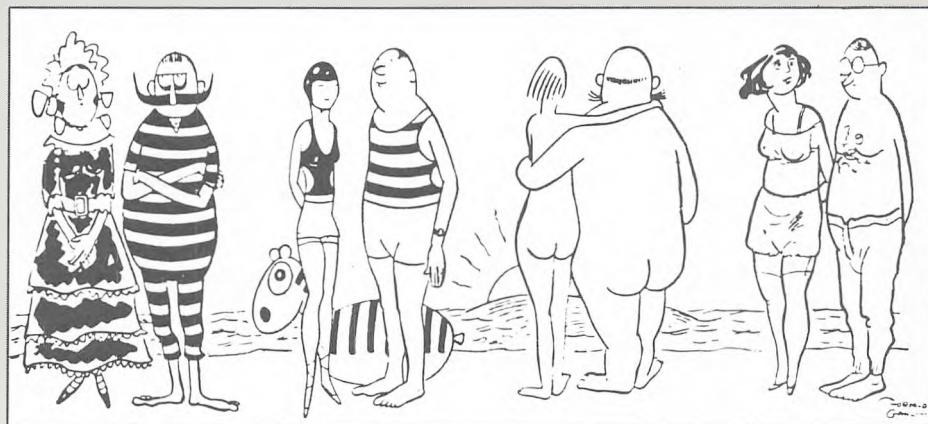
Historisk billedtema

Badning

Badning med rekreativt formål fra strand eller badeanstalt er et fænomen, der hører de seneste 100 år til.

Fra begyndelsen i en viktoriansk tidsalder badede man iført meget tøj, og generelt må udviklingen siges at være gået i retning af stadig højere grad af afklædthed.

Dog badede man i vid udstrækning uden tøj i badeanstaltens kønsseparerede bassiner.

Badedragten gennem tiderne: I begyndelsen af århundredet, senere, nøgenkulturen, halv-nøgenkulturen. Tegning af den svenske tegner, Thorvald Gablin, 1932.

Holmen, København, ca. 1920. Foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv.

Ca. 1930. Foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv.

Nøgenbadning, som i 1930'erne vakte debat kunne endnu i 70'erne kræve kommentarer. Her kommenteret af Bo Bojesen i 1970 som et af de områder, hvor en generationskløft skulle eksistere.

Det tredje bud

28/6 70: Vordende pensionister skal nu have kursus i at blive gamle.

Du skal ikke holde dig tilbage fra deltagelse i fritidslivet. Men du behøver ikke nødvendigvis at være så outreret i din påklædning, at det virker anstødeligt på omgivelserne.

En *kort* historie

Under Christian IV's regeringsperiode i 1600-tallet opstod der mellem Danmark og Sverige en lang række stridigheder, om hvem der skulle være stormagten i Nordeuropa. Man kæmpede således hårdt om Øresundshandlen, som gav store fortjenester i form af told.

Stud.mag. Bo Fritzbøger har fundet et kort fra de år, hvor Danmark og Sverige udkæmpede deres krige, og forsøger at placere kortet i dets historiske sammenhæng.

Bo Fritzbøger

Ikke kun i TV's oplysende underholdningsudsendelser men også i den virkelige museumsverden stilles spørgsmålet »hvad er det?« I forbindelse med en gennemgang af Frederiksborgmuseets samling af hånd tegnede kort blev spørgsmålet således i ét tilfælde aktuelt. Det formentlig ældste af de godt halvtreds kort er hverken dateret eller signeret, og dets oprindelse er uvis. I tidens løb har tolkningerne af, hvad det forestiller, været mange. I det følgende skal en ny forsøges.

Kortet

Kortet er tegnet med blæk og vandfarve på papir og måler 39 × 50 cm. Det viser egnen omkring Götaelvens udmunding i Kattegat samt, meget fortegnet, dens løb helt inde fra Väneren. Der er tydeligvis ikke kun tale om et topografisk kort. De svenske fæstningsbyer Göteborg og Elfsborg er under beskydning. Kortet fremstiller altså en historisk situation. Spørgsmålet er hvilken!

En sen blyantspåkrist forsøger svaret »Chr. IV. 1611? Calmarkrigen«. At der er tale om en begivenhed i Christian IV's regeringstid bekræftes af hans monogram ved stednavnet Aarsfield. Men at det skulle være Kalmars-

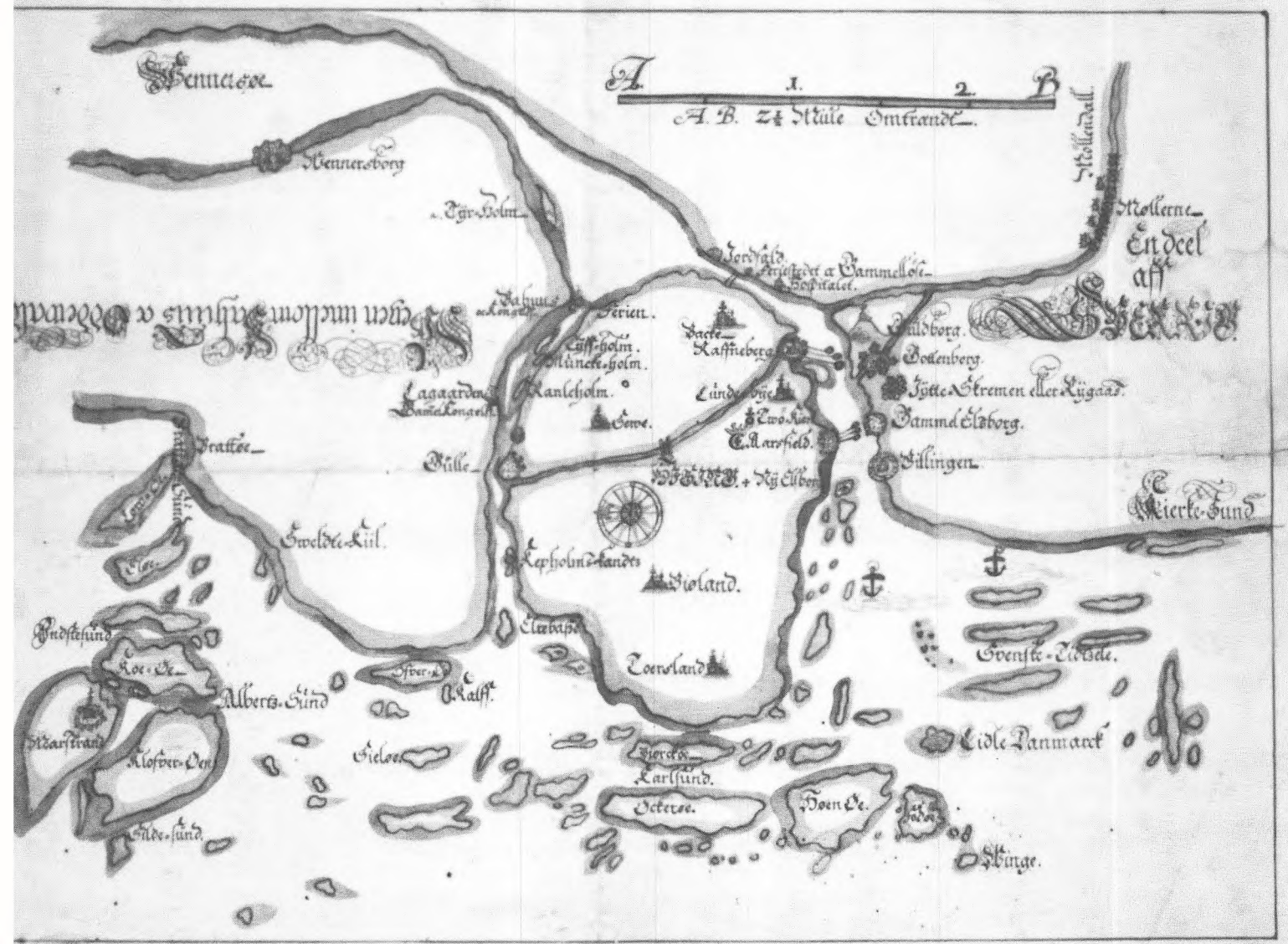
krigen, da danske tropper ganske rigtigt nedbrændte Göteborg, udelukkes af byens beliggenhed.

Helt fra middelalderen forsøgte en svensk købstad etableret i det smalle landområde ved Götaelvens udløb mellem det danske Halland og det norske Bohuslen. Lödöse (Gammellose) afløstes af Nya Lödöse, hvis borgere i 1545 blev tvangsflyttet til Elfsborg. Og endelig grundlagdes 1603 det Göteborg, som i 1612 blev plyndret og brændt af danskerne. Dette – Karl IX's Göteborg – lå imidlertid på øen Hisingen. Altså på elvens modsatte bred.

Datering

Allerede efter Knærød-freden 1613 var der planer om et nyt Göteborg mellem skanserne Gullberget (Guldborg) og Ryssåsen (Rygaas). Det er denne by, der er afsat på kortet. Den fik sine første privilegier i 1619.

Kortet må altså gengive en hændelse i tiden mellem 1619 og 1648. Imidlertid indskrænker tilstedeværelsen af skansen Billingen vest for Elfsborg denne periode. Den blev nemlig først anlagt i 1644, og det er formodentlig mod netop dette år, opmærksomheden skal rettes.

Det undersøgte kort. Dets flot slyngede bogstaver (i f.eks. »SVERRIG«) og f.eks. stavemåderne »feriestedet« (fær- gestedet), »aff« (af) og »weyen« (ve-

jen) gør sammen med de anvendte signaturer, en datering til det 17. århundrede sandsynlig. (Frederiksborg Museum). Foto Hans Petersen.

Kobberstik fremstillende Christian IV og hans ældste søn, den udvalgte prins Christian foran hæren i krigsåret 1644. Fæstningsbyen til venstre kan forestille København med slottet Blåtårn i forgrunden. I venstre side formentlig endnu en fremstilling af kongen som kommanderende officer. (Frederiksborg Museum). Foto Hans Petersen.

Christian IV's togt

Da den værste panikstemning efter den svenske general Torstenssons overrumplende angreb på Hertugdømmerne og Nørrejylland i januar 1644 havde lagt sig, fordredes et dansk modtræk. Samtidig blev det i marts kendt, at den svensk-nederlandske våbenproducent og finansmand Louis De Geer var ifærd med at udruste en flåde til understøttelse af de svenske landtropper. Så i begyndelsen af april drog ti orlogsfartøjer under Christian IV's kommando fra København mod Hisingen.

Få dage forinden skrev kongen til Korfitz Ulfeldt: »Jeg er vis på, at om Gud i himmelen vil give sin nåde dertil, at jeg kan sætte en fod der i landet, da falder det ganske Elfsborg len fra deres landsmænd og sværger til mig.«

Hovedmålet med togtet var altså

klart. Og det forudsatte erobringen af Göteborg, som på den tid ansås for det svenske kongeriges hovedfæstning.

Umiddelbart efter ankomsten sendte kongen bud efter forstærkninger fra Norges statholder Hannibal Sehested. Og samme år stationeredes 2000 mand på Hisingen. Af disse påbegyndte en del straks opbygningen af en skanse overfor Elfsborg. Kongen gav den navnet Gothenbrille, fordi det næs den lå på var »Skabt på den side ud til havnen som en brille, man sætter på næsen, og på den anden er den spids.«

Store mængder mandskab og materiel blev indforskrevet til denne bygningsopgave, og da skansen var færdig, rummede den to kompagnier soldater (200 mand) og ni små kanoner.

Ahrefielsnabben

Kongens notorisk upålidelige levnedsskildrer Niels Slange lader Gothenbrille anlægge på Kyrkogårdsholmen, en ø midt i elvens udløb. Her viser kortet imidlertid bebyggelsen Ny Elfsborg (angivet med et kryds).

Som det fremgår, kender kortet ikke til stednavnet Gothenbrille, der vel næppe har haft blivende betydning. Derimod bliver Elfsborg på kortet beskudt fra et sted kaldet Aarsfield. Dette navn er ikke fundet i nyere topografiske opslagsværker. Men på en tegnet skitse til et af kobberstikkene i Erik Dahlbergs store værk *Svecia Antiqua et Hodierna* der påbegyndtes i 1667, optræder navnet Ahrefielsnabben. Nabbe betyder odde eller næs. Mon ikke vi her har »worriss Gottenbrille«?

Ingen kilder nævner en anden dansk

Satirisk fremstilling af Torstenssonkrigen. Danmarks konge og den svenske rigsforstander Axel Oxenstierna kaster »krigens terninger«. Indsatsen er Øresundstolden. Dansk toldpolitik, som

Christian IV betragtede som sit personlige anliggende, var en væsentlig årsag til den svensk-nederlandske alliance mod Danmark. (Frederiksborg Museum). Foto Lennart Larsen.

skanse på Ramberget (Raffneberg) overfor Göteborg. Men svenskeren Johan Henrik Boeclerus kunne i et propagandaværk fra Den Skånske Krigs tid – *Historia Belli Sveco-Danici* – berette, at kongen kort efter sin ankomst begav sig op på dette bjerg for derfra at udse sig det bedste sted at anlægge en skanse.

Og Slange fortæller på grundlag af Boeclerus, at »Kommandanten i Göteborg lod i hast føre et par kanoner op på en høj ved byen, og dermed skyde henad bjerget, hvor de just ramte på det sted, hvor hans majestæt nyligen havde stået, men var et øjeblik tilforn ved guds synderlige beskyrmelse gået lidt derfra.«

Dansk besættelse

Under de danske troppers tilstedeværelse underkastede landbefolkningen i de ubeskyttede landsbyer sig hurtigt den danske konge. Kommandanten i Göteborg afviste derimod kategorisk kongens skriftlige opfordringer til overgivelse. Byens situation forværredes ellers af, at danskerne, mens de ventede på forstærkninger fra Norge, blokerede indsejlingen ved sænkning af udtjente skibe.

Ved Bohus-fæstningen, hvor kongen opholdt sig et par dage, blev en spærring sat i værk. Og Sehested fik ordre om pr. trommeslager at meddele Göteborgs indbyggere dette, samt at kun overgivelse ville kunne hindre fuldførelse. Det er formentlig denne blokade eller den opankrede danske flåde, der på kortet vises ved to skibsankre.

Omkring den 18. april ankom Hannibal Sehested endelig med forstærk-

ningshæren. På vejen mod vest langs Götaelven havde hans tropper nedbrændt Vänersborg, hvilket synes markeret på kortet.

Grundstødning og angreb

Inden forstærkningens ankomst, mens kongen var på Bohus, var det efter flere andre skibes forgæves forsøg lykkedes et fartøj kaldet Sct. Matthæus at passere blokaden for afslutningsvis at gå på grund udfor Elfsborg. Ifølge Slange medførte dets besætning underretninger fra De Geer til de belejrede svenske byer. Og natten til den 25. gjorde Göteborgs besætning udfald mod Hisingen og Gothenbrille med 1000 mand. De blev slået tilbage med store tab.

Men allerede lørdag den 27. overdrog kongen ansvaret for belejringen til Sehested, og den følgende onsdag forlod han ombord på »det skib som kaldes Trefoldighed« stedet sammen med størstedelen af flåden. Han havde da fået melding fra Korfitz Ulfeldt om nederlændingenenes snarlige komme, og den 16. maj mødtes de to flåder i Listerdyb mellem Rømø og Sild. Selvom Sehested blev indskærpet at holde Gothenbrille indtil »den høye nød« tvang ham derfra, betød kongens afrejse i realiteten Göteborg-togtets afslutning.

Kortets motiv og tegner

Det synes rimeligt at antage, at det undersøgte kort fremstiller dette danske krigstogt i april 1644. Og at det er næsten samtidigt. Bogstavformer, stavemåder og kortets stil taler herfor. Dog

må det være senere end 1646, idet den viste bebyggelse Ny Elfsborg først anlagdes i årene 1646-55.

Hvem der har tegnet kortet, må forblive gætte. Blot skal det nævnes, at den Jan Jansen, der som kaptajn på skibet »Grå Ulv« deltog i togtet, kan være identisk med en københavnsk bygmester af samme navn, som i 1660'erne arbejdede for Frederik III. I så fald altså en tegnekyndig person, der kunne være kortets mester.

Litteratur og kilder.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, Kbh. 1878-1947. Erik Dahlberg: *Teckningarna till Svecia Antiqua et Hodierna*, bd. 4, Sthlm. 1970. H.D. Lind: *Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm*, Kbh. 1889. Niels Slange: *Den stormægtigste Konges Christian den Fierdes ... Historie*, Kbh. 1749. *Svenska Fottans Historia*, Sthlm. 1942.

Utrykte kilder i Rigsarkivet: TKUA, Sverige A. II 40: Akter og dokumenter vedr. det politiske forhold til Sverige 1644-48. *Folioregistratur 137: Søetatens Arkiv* til 1805.

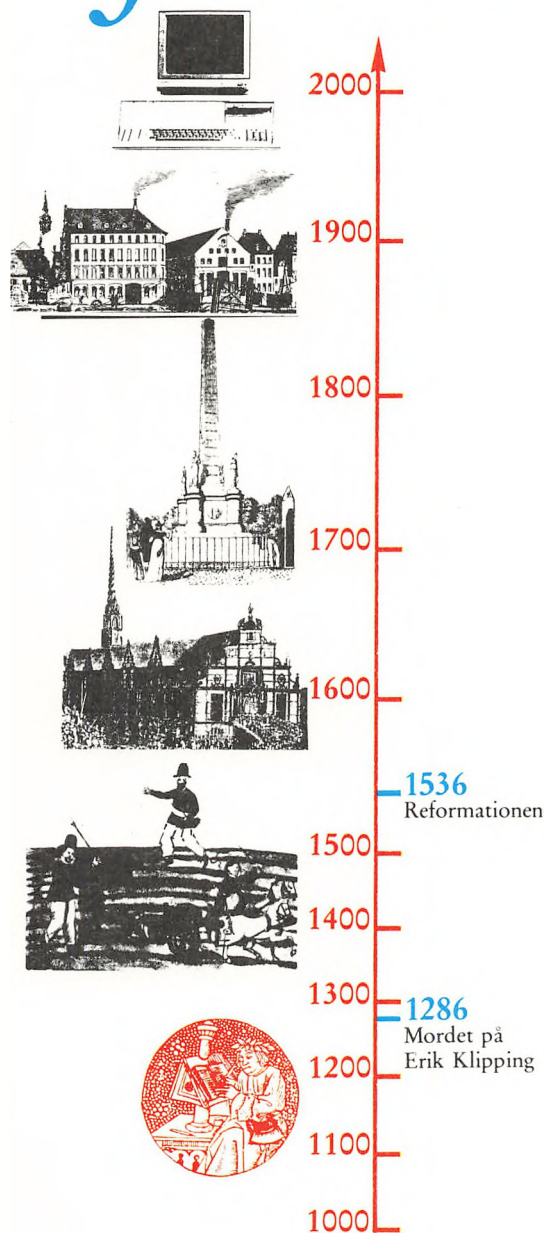
Dansk krigsskib fra Christian IV's tid. Ifølge en usikker tradition »Tre Kroner«, der efter Göteborg-blokaden sluttede sig til den kongelige flåde ved Flekkerø, og som senere samme sommer deltog i slaget på Kolberger Heide.

Navnet afspejler den danske kongemagts vedholdende anvendelse af det oprindeligt svenske våbenmærke »de tre kroner« som en åbenlys provokation mod Sverige. Den provokation, der i 1563 kastede de to lande ud i

Syvårskrigen. Kobberstik af Jan Diricks van Campen efter tegning af den iøvrigt ukendte Christian Møller. (Frederiksborg Museum). Foto Sophus Bengtsson.

Jubilæer

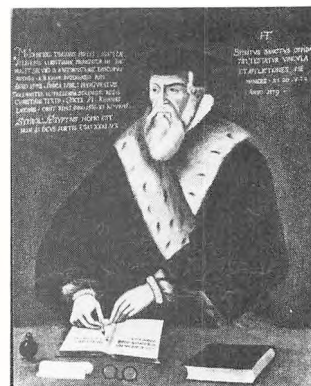
Mordet på Erik Klipping, 1286

Danmarks vel nok mest berømte kongemord fandt sted for 700 år siden. Natten mellem den 22. og 23. november 1286 blev kong Erik, med tilnavnet Klipping, myrdet i en lade i Finderup vest for Viborg. De dramatiske elementer i udåden har pirret fantasien hos mange, deriblandt B. S. Ingemann og Ebbe Kløvedal Reich (jvf. interviewet med Henrik Stangerup s.20). Hvem var den gruppe af personer, som med tildækkede ansigter trængte ind i laden og dræbte Erik? Forsvarede kammermester Rane Jonsen kun på skrømt sin konge, således at han i virkeligheden var medsvendensvoren? Blev væbneren Arvid Bengtsen udpeget som medskyldig for at dække over andre og mere magtfulde bagmænd? Ingen har formået at svare endegyldigt på disse spørgsmål.

Erik Klipping.

(Samtidigt miniaturemaleri i Tallin).

Hans Tausen.

Reformationen 1536

Ordet reformation er uløseligt forbundet med den religiøse reformbevægelse, som i 1500-tallet skabte de protestantiske kirker. Men når den danske reformation er forsynet med årstallet 1536, er det i lige så høj grad udtryk for en politisk omvæltning dette år. Allerede i 1520'erne slog Luthers tanker stærkt igennem i Danmark, og da Chr. III i 1535 stod som sejrherre efter Grevens Fejde, benyttede han sig af sin stærke position til at inddrage den katolske kirkes store rigdomme og ændre landets kirkeordning, så det kom i overensstemmelse med den praksis, som allerede i flere år havde været gældende i store dele af landet. Ændringen i kirkeordningen kom bl.a. til udtryk i kirkeordinansen af 1537, blandt hvis forfattere, vi finder en af den danske reformations kendteste skikkelser – Hans Tausen.